

AZ OLÁHOK

EREDETÉRŐL

ÉS

POLGÁRI ÁLLÁSUKRÓL.

IRTA

SZABÓ BENŐ,

GYŐR SZAB. KIR. VÁROSI TÖRVÉNYSZÉKI TANÁCSNOK.

GYŐR 1865.

NYOMATOTT SAUERVEIN GÉZÁNÁL.

ELŐSZÓ.

Miután az 1848-ik évi törvényekben kimondott, s az 1861-ki országbirói értekezlet által javaslatba hozott ideiglenes törvénykezési rendszabályok elveivel is megerősített jogegyenlőségénél fogva a volt jobbágyok — kik közé az Oláhok is (Románok) sorozvák — politikai jogok gyakorlatára képesítették, hogy ezen igen-igen nevezetes korszaknak vívmányai tündöklőbbek legyenek, jónak találtam leginkább az utókorra nézve a törvény előtti jogegyenlőségre emelt néposztálynak és népfajoknak eredetével a tisztelt közönséget megismertetni; mindenek előtt pedig az Oláhokéval, kik jelenben Románoknak neveztetnek, — 1-ör azért, mivel ezen nemzetnek eredetéről eddigi jelesebb történészeink is elágazó véleményben vannak. 2-or. Mivel az Oláh vagy Román nemzet különösen az Árpád-

házi királyok alatt már élvezett némi kiváltságokat, és addig, míg idővel a közönséges jobbágyok sorsára jutott, ezektől különböző politikai állásban volt, és külön szerkezettel birt. 3-or. Mivel hivatalos teendőim után néha megmaradt s a dolgozatra fordított órák a segédforrások kikutatásánál rövidebb időfolyamot vettek igénybe, mint a többieké; de mind ez utóbbi nehézség mellett is, ha tapasztalandom, hogy a tisztelt olvasó közönség e csekély olvasmányt némi érdekeltséggel fogadja, kijelentem, hogy a két testvér Hazábani és kapcsolt részekbeni volt többi jobbágyságnak, ugy az Erdélyi Szászoknak is eredetéről és hajdankori viszonyaikról — már dolgozatban álló — olvasmányt elkészítve közelebb nyilvánosság eléadni fogok.

1. §.

Az *Oláhok* történetiratainkban, okleveleinkben és törvényeinkben különféle nevezet alatt fordulnak elő. Azokat Béla királynak névtelen jegyzője *Blacci* és egy helyen *Blasii* nevezi, — II-ik András király által *Bluci*, — IV. Béla király idejétől fogva — ki a magyar *oláh* szavat a latin nyelvben először használta — egész Robert Károly királyig *Olaci*, *Olahi* vagy *Olahi*, — azután Albert királyig majd *Olahi*, majd *Valachi*, utóbb pedig minden törvényeinkben és okleveleinkben *Valachi* neveztetnek. ¹⁾ A jelenkorban pedig közönségesen *Románoknak* hivatnak.

2. §.

Az Oláhok magukat Erdély legrégebb lakosinak tartják, ²⁾ és nem ok nélkül; mert a történetíróknak általános véleménye szerint az erdélyi Oláhok maradékaik azon nemzeteknek, kik Dák Decebal trónjának Tráján által történt felfogatása után Erdélyben vagyis Dacianak belsejében megmaradtak, s Tráján által ott gyarmatosított Rómaiakkal s egyéb nemzetekkel Tuhutumnak oda érkezétségéig összeelegyedtek és egyek lettek.

3. §.

A névtelen jegyző világosan mondja, mikor Tuhutum Árpád engedelmével Erdélyt elfoglalta, azt Oláh-

¹⁾ Danielis Cornides Vindiciae Anonymi. 53. lap.

²⁾ Mildenberg: Handbuch der Statistik Siebenbürgens. 11. lap.

lok és Tótok lakták (Blasii et Sclavi), fejedelmüket Gelon-nak nevezi; (Gelon Blacus, Gelon Dux Blacorum, Gelon Dux ultrasylvanus), és elbeszéli, miképen a Magyarok Gelon hadát Almás vizénél megvervén, másnap Gelont futása közben elfogták és Kapos (Copus) vizénél megölték; azután a földnépe kezét adván, magát Tuhutum hatalma alá vetette; és ezen fogadását esküvel is megerősítette, mely eseménytől azon hely, hol ez történt, *Esküölőnek* (Esculeu) neveztetett. ¹⁾

Ily nevezetű két helység *Nagy- és Kis-Esküő* jelenleg is létezik Doboka vármegyében, és mai napig is mindkettő oláh falu.

4. §.

Tuhutum által történt foglalás alkalmával Erdélyben lakó számos Oláhok közül igen sokan ott helyben megmaradtak; ezen körülményt tanusítják napfényre jött több okleveleink, különösen:

1-ör. II. András királynak 1222. évről kelt adománylevele, melylyel ő Erdélynek déli szegletén fekvő Barcza vidékét népesítés és a Kunok elleni védelem végett a német lovagok neve alatt ismeretes fegyveres barátoknak már ezuttal másod izben adományozta. ²⁾ *Hermanno magistro — caritatis intuitu terram Burtza nomine ultra sylvas versus Cumanos, licet desertam et inhabitatam contulimus, — et ad omne munimen regni contra Cumanos castra et urbes lapideas construere eos permissimus. — Item concessimus, quod nullum tributum debeant persolvere, nec populi eorum, cum transierint per terram Sicularum aut per terram Blaccorum.* ³⁾ A hivatkozott adománylevélben em-

¹⁾ 1-ő Rész 24. 25. 26. és 27. fejezet Schwandtnernál.

²⁾ Előszőr t. i. 1211. Fejér T. 3. v. 1. p. 106.

³⁾ Fejér T. 3. v. 1. pag. 371.

litett Székelyek és Oláhok alatt — IV. Béla királynak 1252. évről kelt alább az 5. §-ban idézendő levele szerint — a Szepsi Székelyek és Kerczi Oláhok értendők, mert Szepsi Székelyszék vidéke keletről tőszomszédja a Barczaságnak, e mellett pedig létezik Kercz földé, melyet mai nap Bölön vidéke foglal el. A tributum alatt pedig mindenesetre a Székelyek és Oláhok földén fennállott királyi vámok értetnek.

2-or. Szintén II. András királynak 1223-ik évről kegylevele, melylyel házi papjának Gocelinak a Csiszterciek Kerczi apátsága számára tett alapítványt megerősítette, ebben hasonlólól Oláhok emlittetnek. Item etiam confirmamus in praesenti privilegio terram, quam prius eidem monasterio (*de Kerch*) contuleramus, exemtam de Blaccis, pro remedio animae nostrae. ¹⁾

3-or. Ismét II. András királynak 1224. évben kelt levele, melyben a Szász nemzet hires Privilegiuma foglaltatik, hol a király többek közt így szól: Praeter supradicta, sylvam Blacorum, et Bissenorum cum acquis usus communes exercendo cum praedictis scilicet Blacis et Bissenis, eisdem contulimus. ²⁾

4-er. Robert Károly királynak — 1322-ik évben a Kerczi apátság részére némely hatalmasok háborgatása ellen kiadott — védlevelében szintén már Kerczi Oláhok előfordulnak. Omnia bona mobilia ipsorum in ipsis monasterii villis scilicet in Kerc (Creuz) — in Harrabach, in Kerc Valachorum stb.³⁾

Az idézett levelek figyelmes értelmezéséből bizton lehet következtetni, hogy Kercz földét a Kerczi apátság felállítására előtt Oláhok birták; ennek egyik részét már

¹⁾ Fejér T. 3. v. 1. pag. 400.

²⁾ Fejér T. 3. v. 1. pag. 442.

³⁾ Fejér T. 8. v. 2. pag. 332.

II. András király az apátságnak ajándékozta, melyet a Czisztercziek benépesítettek, honnan azután mind a benépesített helység, mind maga az apátság *Kercz*-nek neveztetett; a másik résznek birtokában az Oláhok megmaradtak, ezt utóbb Robert Károly a mondott apátságnak jószágai közé sorozta, s hihetőleg valamelyik király által ezen rész is a Czisztercziek apátságának adományoztatott, különböztetés okaért azonban előbbi *Oláh Kercz* nevezetét megtartotta.

Egy *Kercz* a szebeni Szász-Szék kebelében ma is létezik, Szeben városának jószágá. ¹⁾ Mildenberg szerint I. Mátyás király — a szerzetesek rendetlen életmódja miatt (ob dissolutos Conventualium mores) — az apátságot eltörölte, és jószágait a szebeni Egyháznak adományozta, melyek azután a városnak birtokába kerültek. Azonban Mildenbergnek ezen állítása hibás, mert a Kerczi apátság jószágai nem mind Szeben városának, hanem részben az egész szász nemzetnek váltak tulajdonává, p. o. Kis-Disznód s több helyek az egész nemzeté lettek.

5. §.

Erdélyországban az Oláhok igen nagy számmal laktak, amint ezt IV-ik Bélának néhány kegyleveli tanusítják, u. m.: az első 1252. évről, melylyel egy Székelynek Zék nevezetű földet adományozott. Quod accedens ad nos fidelis noster Vincentius Comes, filius Akadas, Siculi de Sebus, diligenter postulando, quod terram Zék, quae quondam Saxonis Fulkrun fuerat, sed per devastationem Tartarorum vacua et habitationibus carens remanserat, inter terras Olachorum de Kirtz, Saxonum de Brassu et terras Si-

¹⁾ Mildenberg: Handburg der Statistik Siebenbürgens Heft 3. p. 79.

culorum de Sebus existentem, sibi conferre dignemur. ¹⁾ De meg kell jegyezni, hogy ez a Kirtz az előbb említett Kercztől egészen különbözik, az a Barczasági vagy a főhelytől Brassótól nevezett Szászoknak szomszédságában létezett; emez pedig azon vidéktől nagy távolságban lakó Szebeniek szomszédja volt, valamint még ma is az.

6. §.

Tanusítja ezt IV. Bélának egy másik levele is 1256. évről, melylyel az esztergomi Egyháznak szabadalmi megújítottak és megerősítettek. Similiter in decimis percipiendis regalium proventuum ex parte Siculorum et Olacorum, in pecudibus, pecoribus, animalibus quibuslibet, exceptis terragiis Saxonum; sed ex parte Olacorum etiam ubique, et a quocunque provenientium in regno Hungariae persolvi consvetorum; nec non super decimis exigendis stb.²⁾ Itt az erdélyi Oláhok a Magyarországiaktól világosan megkülönböztetvék.

Van IV. Bélának egy 3-ik levele is, mely tanúsítja, hogy az Oláhok Erdélyországban nagy számmal laktak; ebben az esztergomi Egyháznak minden szabadalmi elősoroltatnak, hogy az Érsek az előbbi Fejedelmektől nyert számos kegyleveleket mindig vele hordozni ne kénytelenitessék. Et usque modo in eisdem libertatibus, dominiis et exemptionibus, decimationibus urburarum auri et argenti ac Camerarum monetas cedentium ac pecudum et pecorum provenientium ab Olachis et Siculis cum proprietate et possessione earundem sit usa et freta sine diminutione. ³⁾

IV. Béla királynak imént idézett három leveleiből nem csak az tűnik ki, hogy Erdélyben már a leg-

¹⁾ Fejér T. 4. v. 2. pag. 147.

²⁾ Fejér T. 4. v. 2. pag. 385.

³⁾ Fejér T. 4. v. 3. pag. 133.

régiebb időkben Oláhok laktak, hanem az is, hogy nagy számmal laktak, mert különben az esztergomi Egyház szabadalmi közt a számos Székelyek mellett az Oláhok külön meg nem említették volna, s az általuk a királynak fizetni szokott marhák tizedrésze, mely az esztergomi érseknek adományoztatott, említést sem érdemelt volna; de még kevésbé tartattak volna érdemeseknek III. András király idejében az országos tanácskozásbani meghívásra, a mint ez III. Andrásnak 1291. évben kelt leveléből kitetszik. Nos Andreas Dei gratia Rex Hungariae stb. quod cum nos universis Nobilibus Saxonibus, Syculis et Olachis in partibus transilvanis, apud Albam Jule, pro reformatione status eorundem congregationem cum eisdem fecissemus — ab eisdem nobilibus saxonibus, Syculis et Olachis diligenter inquiri fecimus. ¹⁾

7. §.

Az Oláhok Erdélyben nem egy helyen, hanem szétszórva a Magyarok, Székelyek és Szászok közt laktak; ezen körülmény kitűnik I. Lajos királynak 1366. évről kelt leveléből, ²⁾ melyben — az erdélyi egész nemességnek különösen az Oláhok ellen támasztott panasza következtében — rendeltetett, hogy a bűnös Oláhok megbüntettessenek, mert ha az egész nemesség — mely kezdettől fogva a tudvalévő 7 vármegyében lakott — panaszolkodott a kicsapongó Oláhok ellen, világosan érthető, hogy az Oláhok a nemesek közt a 7 vármegyében szétszórva, kik mind a mellett nem a nemesek, hanem a király népei voltak. Oláhok laktak a Szászok közt is, mert Mária király-

¹⁾ Fejér T. 6. v. 1. pag. 118.

²⁾ Fejér T. 9. v. 3. pag. 552.

nének kormánya alatt 1383. évben a Szebeni Szászok — a köztük lakó Oláhokkal — az egymás ellen elkövetett sérelmek feledése s a jó szomszédságnak jövőbeni fentartása tekintetéből békére léptek, mely békelevél nyilván tanusítja, hogy a Szászok közt sok királyi Oláhok léteztek; ¹⁾ ugyan ezt bizonyítja Mária királynének szintén 1383. kelt egy adománylevele is, ²⁾ mely szerint Omlás és Szelistye nevű Oláh helységek, melyek a szebeni szék kebelében a Szász nemzet birtokában vannak, az erdélyi püspöknek adományoztattak. Ide járul Lajos királynak 1362. évi adománylevele is ³⁾, mely Déva várhoz tartozó Zlasd nevezetű helységet emlit; ugyanaz 1377. évben Kolosvár városához közel fekvő Oláh faluját azon városnak adományozta. ⁴⁾ Zsigmond király idejében pedig a hadi sorozat szerint az erdélyi Oláhok külön hadi csapatot állítottak, mi szintén arra mutat, hogy az Oláhok Erdélyben szerteszét szórva. ⁵⁾

8. §.

Mindazáltal a mai erdélyi Oláhok, kik az erdélyi népességnek közel $\frac{3}{5}$ részét teszik, nem mind az elősorolt ős iratokban említett Oláhoknak ivadékai, mert igen sok Oláh későbbben majd meghívásra, majd a nélkül a szomszéd Havasalföldről és Moldvából költözött Erdélybe.

¹⁾ Fejér T. 10. v. 1. pag. 132.

²⁾ Fejér T. 10. v. 1. pag. 68.

³⁾ Fejér T. 9. v. 3. pag. 302.

⁴⁾ Fejér T. 9. v. 5. pag. 160.

⁵⁾ Suppl. ad vestigia comitorum 1488. pag. 425.

9. §.

Eder e tárgyra vonatkozólag eképen ír: *Erdély törvényeiben világos nyoma találtatik egy Moldvából érkezett Oláhok telepítvényének. (Parte III. Tit. XI. art. 10.)*

Mondja tovább: Láttam több hiteles régi iratokból, hogy némely helységeknek lakosi az idő viszontagságai miatt elfogyván, jövevény Oláhok befogadtattak; néha oly feltétel alatt, ha az előbbi lakosok idővel megszorodnának, a jövevény Oláhok azoknak helyet adni tartozzanak; többször a kóbor Oláhok nem is kértek a régi lakosoktól engedelmet a megtelepedésre, hanem megunván a sűrű erdőkbéli kóborlást (nomadizálást), megszállták azon helyet, mely nekik megtetszett, mitsem tartva attól, hogy onnan elűzetnek; mert veszből fonyott gunyhóikon kívül egyebük sem lévén, ezeknek elvesztésén kívül mi kárt sem szenvedhettek. Olvastam egykor I. Mátyás királynak egy 1487. évben kelt leveléből, hogy némely Oláhok egy izben a havasokból lejövén, Erdélyben egy bizonyos helyet önhatalommal megszállottak, melyet Uj-falunak neveztek, de mivel más békes honfiakat, leginkább a szomszéd királyi jobbágyokat háborgatták, ott maradásuk a király által meg nem engedtetett, falujokat a király felgyújtatta és megsemmisítette. (In Tabul. Nat. Sax. N. 443.) Hogy az Oláhok ily példák által sem rettentettek el az önhatalommal megtelepedéstől, kitünik Erdélynek azon törvény helyéből (Part. III. Tit. 5. art. 2.), melyben írva van, hogy az Oláhok más nemzetbelieknek földjét majd csaknem nyilvános erőszakkal birtokolják.

Folytatja tovább Eder: Bethlen Farkas is állítja (Tom. IV. pag. 436. 597.), hogy Mihály oláhországi Vajdának Erdélybeni uralkodása alatt, Oláhhonból Erdélybe sokan átköltöztek, s miután Oláhországból egy csapat a másik után kiköltözve, Erdélyben ide s tova kóborlott, az ország rendei ezt a közbátorságra nézve veszélyesnek találván, törvényt hoztak,

hogy az ily csavargók a földesurak által akárhol letartóztatathatnak és örökös jobbágyságra szoríthatatnak.¹⁾

Benkő is hasonlóul beszél Erdélynek közelebbi mult századbeli Oláh lakosairól.²⁾ Pachimeres görög író szerint Traciában a XIII. században számtalan Oláh létezett és kóborolt (nomadizált) a Haemus hegyén egész a görög birodalom fővárosáig.

10. §.

Ezek nyomán állítani lehet, hogy azon Oláhok, kiket a honfoglaló Magyarok Erdélyben találtak, majd mind kóborok voltak, s azokat Géza vezér és Sz. István király a Magyar néppel egy időben tiltette le; de maradtak közülök még utóbb is kóborok, kik Erdély hegyein, sőt sík földjein is soká, t. i. míg a Szászok megszorodtak, leginkább pedig a szomszéd Kunságban (Moldva és Havasalföld) csavarogtak, s ezeknek utódai az Oláh cigányoknak adtak nevet.

11. §.

Mind a mellett gondolni se lehet, hogy a Kerzi és Kirzi lakosok, IV. Bélának adózói, és III. Andrásnak az Országgyűlésre meghívott Oláhjai, ugy a szebeni Szászokkal kibékülő és Zsigmond király alatt külön katonáskodó Oláhok, csavargó és baromtenyésztő kóbor Oláhok voltak.

12. §.

A névtelen jegyzőnek tanúsága szerint foglalás alkalmával Oláhok a Magyar hazában is laktak, a IX.

¹⁾ Eder: *Ruinae Pannoniae* pag. 298.

²⁾ Benkő: *Transylvania* T. 1. p. 476.

fejezetben mondja: Pannoniában Tótok, Bolgárok és Oláhok laktak. Pannonia név alatt majd az egész Magyarországot érti, majd csak a dunántuli tartományt a Dráváig, ¹⁾ de Erdélyt attól minden esetben megkülönbözteti; ²⁾ tehát a IX. fejezetben az erdélyi Oláhokat nem értette, kikről máshol emlékezik.

13. §.

Legrégiebb időkben az Oláhok hazánk déli szegletén tartózkodtak, és maradékai voltak azon Oláhoknak, kik a névtelen jegyzőnek tudósításával összehangzólag — a magyarok által elfoglalt tartományokban szétrobbantattak, s Glád népéből megmaradtak, de csak igen csekély számmal lehettek, mert az első korszaki királyok levelei közül IV. Bélának fentebb idézett esztergomi kegylevelén kívül Oláhokról egy sem emlékezik.

Továbbá Váradi különféle idegenekről beszél, de Oláhokról nem. Ugy Kéza és a Képes Krónika az Oláhokat nem számítják azon idegenek közé, kik a legrégiebb időkben itt letelepedtek. Mindezekből szükségkép azt kell következtetnünk, hogy Glád népe közt létezett Oláhok közül csak kevesen maradtak hazánkban, (annál többen Erdélyben) később azonban a Moldva-, Oláh-, és Erdélyországi Oláh nép közül, kik közt sok kóbor volt, némelyek részint megunva a kóbor (nomád) életet, sok helyeken önkényt letelepedtek, részint erre szorítatva, több megyékben gyarmatosítottak, különösen a keresztényeknek, a Török által történt kiirtása után a Krassó és Temesi Bán-

¹⁾ Névtelen jegyző 47. Fejezet.

²⁾ Névtelen jegyző 11. Fejezet.

ságban, ugy a végvidéken is; a mint ezt alább idézendő, s Horvát-, Tót- és Dalmátországokra is vonatkozó törvényeink bizonyítják.

14. §.

Jelenleg az Oláhok száma 1,211,544-re megy, magok tisztán egy vármegyét sem foglalnak el, hanem a népességnek nagyobb részét teszik Krassó, Temes, Arad, Zaránd, Közép-Szolnok és Kraszna megyékben, Kővár vidékén, s a Bánsági határszélen; mintegy harmadát Bihar, Szatmár és Marmaros lakosainak; — negyedrészt Csanádnak; hatodrészt Ugochának és Torontálnak; vannak Békésben is. ¹⁾

15. §.

Mindenek előtt említést érdemlenek azon hires Marmarosi Oláhok, kiknek eredetéről Engel és Fessler történetírók oly különbözőleg, — s mégis mindkettő hibásan — írnak.

A többek közt *Engel* Kun László idejéből beszéli: az 1284. évben hire futamodott Magyarországon, hogy a két évvel ezelőtt Holdnál, Oldumár vezérlete alatt megveretett, és Moldvába menekült Kunok által felizgatott Nogai tatár Chákán a Kunokon elkövetett sérelmeket megboszulandó Magyarországra rohanni szándékozik. Ezen Kun László megijedvén segélyért folyamodott sógorához Andronicus keleti császárhoz, ez meg is hallgatta kérését, s az Oláhokat, kik Haemus hegyétől kezdve Konstantinápoly külvárosáig fészkeltek, és a lakosokat gyakran háborgatták, reábeszélte, hogy a magyarok segítségére menjenek el, s Urias levelet (Urias-Brief) adott nekik, melyben a királyt arra kérte, hogy az Oláhokat a csatarendben

¹⁾ Fényes Elek.

a legveszélyesebb helyre állítsa, hogy a Tatárok által lekonczoltassanak ; ha pedig ez nem történék, viszsza ne eressze őket, hanem országában valahol szállítsa meg azokat. Mielőtt azonban az Oláhok megérkeztek, egy kisebb csapatban a Tatárok Erdélybe tütöttek, s mindaddig pusztítottak, míg a Szászok és Székelyek által Toroczkónál meg nem verettek, s ki nem ütettek. Ezen vereség miatt a Tatárok felbozsonkodván 1285. évben nagyobb erővel rohantak Erdélyre, s onnét folytonos pusztítás közben egész Pestig mentek, szerencsére ekkorra az Oláhok megérkeztek, kiket a király csakugyan az első csapatba állított, maga pedig a Magyarokkal a másodikba vonult; a vitéz Oláhok a magyarok által segítettve, teljes győzelmet vettek a Tatárokon, kik megfutamodván folyvást tildöztettek, s az országból kiűzettek.

A király a csata után az Oláhoknak Andronicus császár titkos boszuját felfödözte, kik miután előbbi lakhelyükre küldött kémjeik által megtudták, hogy a Görögök távollétük alatt lakó helyeiket elpusztították, nejeiket és gyermekeiket Romániából Kis-Ázsiába hurczolták, Kun László királyt kérték, engedje meg nekik oly feltétel alatt az országban valahol megtelepülhetni, hogy keleti vallásuk mellett megmaradhasanak.

A király nem tagadta meg ezen kérésüket, s részint Erdélyben, Fogaras vidékét, részint Magyarországon Marmarost mutatta ki nekik lakhelyül. Ezen Oláhok Marmaros rengeteg erdeiben telepítvényeket alkottak, Tót nőkkel házasodtak össze, s ezeket vallásukra is áttérítették. A király ezen megtelepült Oláhokat igen megkedvelte, azért uj Magyaroknak

nevezte őket, (latinul a megrövidített Neo-ungariból Nengari-nak hívták;) oklevelekben Schismatici és Bulgari neveztetnek, mert Bolgárországon jöttek keresztül. De később kicsapongásaik miatt gyűlöletessé tettek magokat, leginkább Szepesben, melyen keresztül vonultak. ¹⁾

Utóbb mint Engel beszéli: 1359-ben míg I. Lajos király Szerbország ügyeivel és az új Osztrák herceggel szövetség dolgában foglalatoskodott, az ország északi részén egy különös esemény történt; Kun László király által Marmarosba ültetett Oláhok felkerekedvén, Bogdán és ennek fia Drágosch vezérlete alatt, onnan minden sátorfáikkal együtt Moldvába szöktek, hol akkor ember nem lakott, s ott ezen szökevény Oláh nép azon társulatot alapította, melyet ma Moldvának nevezünk.

Lajos király a segítségül meghívott Kasimir Lengyel királynak segedelmével sem volt képes az Oláhokat visszamenésre kényszeríteni. ²⁾ Ezekkel még kapcsolatban van, mit Engel az oláhországi Oláh nép társulatról mond, hogy t. i. Róbert Károly 1331. évben Oláhországot a végett támadta meg személyesen vezérelt hadseregével, hogy az 1288. és 1290. évek közt Erdélyből oda kiszökött Oláhok által alapított új országot meghódítsa és az erdélyi vajdának hatalma alá adhassa, de Róbert Károly Baratab (Bassaraba) vajdának hűtlensége miatt teljesen megveretett. Ezen csatában a királynak alkanczellárja is elesvén, az ország pecsétje elveszett stb. ³⁾

¹⁾ Engel: Geschichte des ungarischen Reiches. 1. Theil pag. 429—31.

²⁾ Engel 2. Theil pag. 99.

³⁾ Engel: Geschichte des ungarischen Reiches. 2. Theil 2 pag. 27.

16. §.

A másik nagyhirű író Fessler ellenben a dolgot így adja elő: Andronicus, keleti császár tartván attól, hogy a számos Oláhság, mely Konstantinápoly vidékén, s a Haemus hegyén túl is tanyázott, a Nógai Tatárokkal egyesülend, kik birodalmát fenyegették; azért megtámadta az Oláhokat, kiraboltatá s hajóra rakatá őket, azután a Hellespont keleti partjára szállította, s csak a legdúsabbaknak engedé meg minden vagyónuk hátrahagyásával a dunántuli átköltözködhetést, hol azelőtt laktak. Épen midőn ezen Oláhok Moldvába érkeztek, a Nógai Tatár Chákán, egy Alchákán és Oldumár Kun főnök vezérlete alatt Magyarhon ellen nagy hadat készített, melyhez az imént említett Oláhok is csatlakoztak akár jobb lakhely, akár zsiros ragadomány keresése végett. Azután Fessler leírván hol és miképen verettek meg és tűzettek ki, tudósítását eképen fejezi be: Miután a vérengzés dűhe megszűnt, az a kérdés támadott, hogy azon Kunok, Nógai Tatárok és Oláhok, kik magukat megadták, lekonzoltassanak-e? vagy az országból kihajtassanak, vagy mint maguk kérték, az országba, mint szabad jövevények befogadtassanak, és lakhelylyel ellátassanak?

Azon Kun nagyoknak és nemeseknek kérelmére, kik a király zászlója alatt harczoltak, még inkább pedig, hogy a király hatalmát a magyar nemesség ellen erősítse, őket befogadta, s részint Bihar megyébe (Tatáros, Tatárfalva) Szathmárban (szintén Tatárfalva) és Pestben (Tatár-Sz.-Miklós, Tatár-Sz.-György), részint Marmaros rengetek erdei közt megszállította. ¹⁾

Továbbá Fessler I. Lajos király idejéből beszéli: miképen Bogdán Drágosch egy Oláh ember a Moldva

¹⁾ Fessler 2. Theil p. 677.

Szereth és Pruth folyók közt egy kis független Oláh nép társulatot alapított, t. i. a nevezett király az 1360. évi tavaszon hadseregét Besztercze vidékén átvezetvén ezen néptársulatot itt találta, melynek előbbi lakhelye fenn a Marmarosi hegyekben volt, azon Tráciai Oláhok unokái közt, kik Kun László által a Nógai Tatárok társaságában megverettek, és befogadásért könyörögvén oda szállítottak.

Folytatja Fessler: hogy egy izben Drágosch számos vadász társaival a Kárpátok közt egy bölény (Auer-Ochs) nyomára talált, mely őket Planina hegységbe vezette; itt öröm lepte meg őt és társait, midőn az előttük nyílt termékeny, folyók és patakok által nedvesített sík földet megláták. Az egyik folyónál a vadászok észrevették azon barmot (bölényt) egy fűzfa alatt heverve, a bika megöletett és lakomára készítettet. Lakoma közben a vidor vadászokban az a gondolat merült fel, jó volna az egész Marmarosi Oláh nemzedéknek azon a szép termékeny de népetlen és lakatlan vidékén megtelepülni.

A feltalált földnek élénk rajza után, Drágosch hontársainak kedve jött Marmaros sós hegyei közt létező sovány s nagy fáradsággal munkálható földről a szerencsés feltalálók vezérlete alatt ama boldogabb vidékre költözni.

Épen ezen időben Szirmay István a Marmarosi főispán vagy elhalt, s így hivatala megürült, vagy pedig zászlóaljával a király hadánál volt, s így távolléte a kiköltözésnek kedvezett, mely kiköltözés annál inkább siettetett, mert Lajos királynak ama buzgósága már mindenhol mutatkozott, hogy Cerularius követőit a latin vagy legalább az egyesült görög ca-

tholica Egyházba térítse; azért a Marmarosi Oláhoknak legnagyobb része asszonyaikkal, gyermekeikkel és barmaikkal együtt a hegyeken átkelt, s Drágosch ott, hol a bikát megölte, Vajdának választatott. ¹⁾

17. §.

Marmarosból a kivándorlás Fessler szerint folytonosan tartott, ennek Lajos király 1361. évben véget vetni, s a kivándorolt népet visszahozni akarta, de midőn azon szép tartományt maga is meglátta, és új lakosinak bátorságát és elszántságát észrevette, s a mellett meggondolta, hogy ezen emberek kisebb számmal is az erdőkben elbujva, s a szoros utakat elállva képesek volnának nagyobb hadsereget is fenntartani vagy megsemmisíteni, azért tanácsosabbnak vélte a Vajdával kiegyezni. Az egyesség szerint a Vajda és utódai a Magyar korona főuraságát megismerni, a védelemért évenként adózni, s felkeléskor fegyveres szolgálatot tenni köteleztettek; egyébiránt népeikkel együtt szabadok és függetlenek maradtak. Beszéli tovább Fessler: hogy az Oláhok kiköltözése által pusztán maradt Marmaroson Lajos király akkép segített, hogy védenczét Koriatovich Tódort Munkácsi herczegnek kinevezte és biztatta, hogy Novgoródi embereivel az Oláhtól elhagyott vidéket népesítse be, stb.

18. §.

A havasalföldi néptársulat eredetéről pedig Fessler ezt tartja: Kun László király által 1285. évben legyőzött Nógai Tatárok közt sok Traciai Oláh volt, és elfo-

¹⁾ Fessler 3. Theil pag. 364.

gadtatott. Ezek a királytól engedélyt nyertek részint Marmarosban, részint Fogaras vidékén Erdélyben, részint a Duna és Olt folyók közti leteleptülhetésre. A Fogarasiak 1290. Radul főnök vezérlete alatt Erdélyből elköltöztek, s az Olt balpartján megfészkelvén amazokkal egyesültek, s eképen eredett az Oláh nép társulat azon tartományban, melyet ma Oláhországnak neveznek.

19. §.

Ezek szerint a két nagyhirű történetírónak tudósításai annyira különböznek egymástól, hogy maga e körülmény is elegendő arra, hogy mindkettőnek a hitelt megtagadjuk. Ehhez járul még az is, hogy Fessler maga is egyáltalában megveti Engelnek forrását, s tartalmát hazugságnak bélyegzi, mert úgy mond: — Engel egész tudományát egy orosz történelmi töredékre építi, mely azt is magában foglalja, hogy Szava Szerb Érsek Lajos királyt megkeresztelvén, a keleti vallásra térítette; melyhez hasonló egy másik orosz költemény, hogy t. i. öt holnapi oktatás után egy ifju orosz papot — komornyik ruhába öltöztetve — nála hagyott. Folytatja tovább Fessler: se keleti, se nyugoti író, se oklevél nem tanusítja a kérdéses töredék iratnak azon hazug állítását, mely szerint Kun László király a Tatárok berohanásáról előre értesítetvén a keleti császárhoz és a pápához folyamodott; és Andronicus hegyi Oláhit Urias levéllel segítségére küldötte, hogy Kun László a Tatárokon vett győzelem után az Oláhoknak a császár árusítását felfedezte, és az által őket ittmaradásra bírta, az ily koholmány szövegéből nem lehet megfejtteni, kiket neveztek hajdan Nengari?

20. §.

Fesslernek ezen — Engel elbeszélése feletti — ítélete nem alaptalan; mert 1-ör, Pachimeres Görög író — kinek mint hasonló tudósítónak tekintélyéhez az orosz töredék irat hitelességét hasonlítani se lehet, — azt mondja, hogy Andronicus császár, fővárosától kezdve a Haemus hegységen túl is nomadisáló Oláhok mivel azoknak a Tatárokhozi pártolásától tartott, a Hellespont túl partjára hordatta; ¹⁾ 2-ör, ki higgye, hogy az Oláhok asszonyaiknak s gyermekeiknek elhagyásával oly távolról, és minek fejében? a Magyarok oltalmára siettek; ki higgye továbbá? hogy a győzelem után az Oláhok a családságról értesülvén, nem inkább a Tatárokhoz szegődtek a sérelmet megboszulandók s gyermekeiket kiszabadítandók, mint az ismeretlen Magyaroknál maradtak; miután a vele született természetnél fogva a vadember sem hagyja el egy könnyen nejét és gyermekeit.

És ha már Kun László az Oláhoknak hálával tartozott, s különös kedvencei voltak, nem szállította volna őket a kiköltözött Kunok helyébe előbb, mint országának legterméketlenebb vidékére Marmarosba és Fogarasba?

A mi még több, a töredék irat nem mondja, Kun László az Oláhokat hová telepítette? annál kevésbé, hogy az Oláhok Tót asszonyokkal házasodtak, s azokat vallásukra térítették. Szóval Engel többet kohol, mint a kérdéses irat.

¹⁾ Pachimeres apud Stritter Tomo. 2. pag. 788.

21. §.

De Fesslernek sem lehet több hitelt adni, mert ő Pachimeres elbeszélésére építi a magáét, és még is többet mond mint Pachimeres, a többek közt Pachimeres nem mondja, hogy némely Traciai Oláhok Moldvába és Havasalföldre kiköltözésre engedelmet nyertek, hanem a Hellespont tulpartjától, a hová áthordattak, a visszamenetelt Tracziába előbbi tanyáikra nyerték meg. Fessler az Oláhokat valószínűleg azért viszi Moldvába és Oláhországba, hogy a Tatárokkal összeköthesse, és ezekkel Magyarországba hozhassa őket, és velük Marmarost és Fogarast beültethesse.

Arra nézve, hogy Kun László király Marmarosban és Fogarasban Oláhokat telepített, egyiknek sincs kutforrása, még is mind a kettő erősíti, valószínűleg azért, mivel mind Engel, mind Fessler a Moldvai és Havasalföldi Oláh nép társulatot onnan akarták felállítani.

22. §.

Véleményem szerint, ha Lajos királynak Moldvára vonatkozó alábbi okleveleit megolvassuk, a dolog máskép történt; az első oklevél 1359-ről így hangzik: *Ludovicus, — quod nos multimodis fidelitatibus, et fidelium obsequiorum preclaris meritis Dragus, filii Gyulae, fidelis Olahi nostri de Marmarossio in memoriam nostrae Celsitudinis reductis, que servicia in plerisque nostris negociis et expeditionibus sibi commissis, et confisis, specialiter autem in restauratione terrae nostrae Moldavanae, plures Olachos rebelantes — ad constantem fidelitatem reducendo — in condignam retributionem serviciorum aliqualem, quasdam villas nostras Olachales, Zlatina, Harpatokfalua, Kopácsfalua, Desze-falua, Hernalshaza, et Sugatugfalua vocatas in Marmarussio*

existentes — contulimus praefato Dragus et per eum Gyulae et Ladislao filiis suis eorumque posteritatibus stb. Anno Domini 1360. 13. Calendas aprilis. ¹⁾

A 2-ik levél így szól: Ludovicus — strenuo viro Balk, filio Saaz, Moldauo, Wajuodae Marmarusiensi, quod idem adhuc in terra Moldauona, regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnere, amissis servitoribus suis — Regem in Hungariam secutus — fuerit, ipsi Balgh et per eum Drag, Dragomer, et Stephano fratribus uterinis possessionem *Kunya* vocatam cum appertinentiis Joad, Baeskou, Keetvisou, Moyze, Bors Keetzzerste, in comitatu Marmarus exist. quae per infidelitatem et notam Bogdan Wojvodae, eiusque filiorum, qui terram Regis Moldauanam occupantes, clandestine in contumeliam Regis moliantur conservare, ad se devolutas, solenni privilegio confert. Datum Budae IV. Non. Februarii Anno MCCCCLXV. ²⁾

A harmadik levél ekkép: Omnibus Christi fidelibus — Dicunt nobis Magistri Balk Drag et Joannes, filii quondam Szász Wojvodae, aule nostre familiaris, quod ipsi in Dominium quarundam possessionum Kochnia vocate et ad eam pertinentium, item Bochkan, Teyer egyház, Tarazo, Busztafalua vocatarum in Comitatu Marmaros existentium, et per eos mediantibus alys litteris nostris datarum pro servitiis eorundem, legitime vellent introire, — Quare fidelitati vestre mandamus, quatenus mittatis hominem vestrum pro Testimonio fide dignum, quo praesente — introducat ipsos filios Szász Wojvode — contradictores siqui fuerint, citet contra ipsum Balk Wojvodam stb. Datum in Zyluas Varad secundo, die Festi beati Laurenty Martyris. 1373. ³⁾

A negyedik levél pedig így szól: Balk Vajda, Mar-marossi, Drág az ő occse, Zathmári Fő Ispanyok és Oláh János, az ő Testvérök, tanukat vallatnak a Leleszi Konvent bizonyosága és királyembere által, János és László, Bulchui

¹⁾ Fejér T. 9. V. 3. p. 159.

²⁾ Fejér T. 9. V. 3. p. 469.

³⁾ Fejér T. 9. V. 4. p. 528.

Jakob fiai ellen, kik az 6 réttyeket *Becs* helység határán elfoglalták. M.CCCLXXXI. 1)

Vége az 5-ik levél ekképen hangzik: Nos Sigismundus — attendentes itaque puram fidelitatem et sinceram constantiam nobilis viri Iwan, Olachi, filii Dragomery, filii scilicet sororis uterine Magnificorum virorum Balk et Drag Wayode inter ceteros honores Comitum Siculorum, fidelium nostrorum, quam ipse ad nos et ad sacrum nostrum diadema habuit — quasdam duas possessiones nostras Isaa, nec non Alsó-Vapsa nuncupatas impertinentiis castri nostri *Huszt* et in comitatu Marmarosiensi existentes, eximentes eadem et sequestrantes A proprietate dicti castri nostri cum omnibus earum utilitatibus — tum ratione serviciorum premissorum tum etiam pro morte quondam prefati Dragomer Patris et Thatamir fratris uterini ipsius Iwan, cui videlicet Dragomer sub Bodonio et Thatamir sub Belcz infelicibus exercitibus et expeditionibus olim Serenissimi Principis Domini Ludovici Regis Hungariae Patris nostri carissimi, indelende memorie, contra emulos sacre Corone viriliter bellando, vitam eorum temporalem subire non formiderunt, prefato Iwan, filio dicti Dragomer, et per eum suis heredibus, heredumque successoribus, de beneplacita voluntate Seremissime Principis, domine Marie Regine, conthoralis nostre perchare — damus, donamus — Datum Budae in festo beate Catharinae Virginis et Martyris. Anno Domini M.CCC.LXXXVII. 2)

Ezen oklevelek szerint Moldvát előbb, mint I. Lajos királynak a miatt vesződése lett volna, Oláhok lakták, és Szász volt azok Vajdája. Moldva a Magyar koronához tartozott, s az Oláhok a király védelme alatt állván, annak adóztak; hanem Lajos király idejében magukat függetlenekké tenni akarták, Bogdán Marmarosi Vajda s ennek fia felizgatta őket s a zendülők pártfőnökévé lettek. Szász a Moldvai Vajda a

1) Fejér T. 9. V. 5. p. 556.

2) Fejér T. 10. V. 1. p. 371.

királynak hive maradt, s fiaival az egyesült Moldvai és Marmarosi zendülők ellen a király mellett harczolt, de a zendülők Bogdán vezérlete alatt győzedelmeskedtek, és mire a királynak hada Moldvába érkezett, Bogdán pártosaival Moldvában megtelepedett.

A király látván az Oláhoknak Marmarosi Bogdán vezérlete alatti egyesülését, miután ezek bizonyos feltételek mellett hódolatukat ajánlották, velük kiegyezett, és Bogdánt a Moldai Vajdaságban meghagyta; Szászt, előbbi Moldvai Vajdát pedig fiaival együtt Magyarországra hozta, és udvari barát czimével tisztelte meg. Szász hihetőleg hamarjában elhalt, mert Bogdánnak szabadalmait és kitüntetéseit, melyeket ez hivatásáért Magyarhonban elvesztett, nem Szász maga, hanem ennek fiai Balkos, Drágosch és János nyerték el. Drágosch később a Drágfiak törzsökét Szathmári főispánságra emelé, Zsigmond király alatt pedig Székelyek főbirái és főispánjai voltak.

23. §.

Megjegyzendő, hogy a 2-ik levél csak kivonat, és Szász fiainak neveiről hibásan tudósít, de abban mind annyi oklevél megegyezik, hogy Moldvában I. Lajos király előtt már Oláhok laktak, és Szász volt Vajdájuk; mert mit jelenthetne más, a „*restauratio terrae Moldavanae*, mint azt, hogy Moldvában már az előtt néptársulat és e között bizonyos rend létezett, mely utóbb megújított. Továbbá, miután Marmaros se nem felette nagy, se nem termékeny, gondolni sem lehet, hogy Marmarosban annyi Oláh lakhatott, kikből Moldova népesített, s még is ott helyben is sok megmaradt; a nevezett két történetírónak Moldva

népesítésére vonatkozó tévedése valószínűleg onnét eredett, hogy Bogdán előbb Marmarosi Vajda — az egyesült Moldvai és Marmarosi zendülő Oláhoknak vezére — a győzdelem után Moldvai Vajda lett, ki a vele harczoló Marmarosi Oláhokból is sokat vitt magával Moldvába. Szász pedig fiaival együtt Magyarhonba jött. Kitészik az idézett oklevelekből az is, hogy Drágosch sok Marmarosi Oláhot megtartott a király iránti hűségben, s vitéz maga viseletéért a királytól több Marmarosi királyi helységet kapott ajándékba; nem hihető tehát, hogy Bogdánnak fiát Drágoschnak nevezték, vagy mint Fessler állítja, Bogdán és Drágosch egy személy volt; ellenben az világosságban van, hogy Szász Bogdán unokája és Drágosch fia nem volt, hanem inkább Bogdánnak fia volt Laczkó, mert ez, az 1370. évben, tehát a mondott esemény után 10 éven már Moldvai Vajda volt, a mint ezt V. Orbán pápának a Szereti püspökség iránti levele tanúsítja. ¹⁾

A mi az időt illeti, az első levélből bizonyos, hogy a lázadás 1359. év előtt történt, mert Drágosch részére kiadott adomány-levél tavasz hóban (13. Calendas Aprilis) kelt. Tehát Engelnek állítása az időre nézve sem áll, ki az 1359. évet tűzte ki; annál kevésbé áll Fessleré, ki a Marmarosbóli kiköltözést több évekre terjeszti, s Lajos király figyelmét az 1361. évre szorítja.

S így hivatkozott okleveleink és Turóczy szerint is csak azt lehet állítani, hogy I. Lajos király alatt Moldva népessége Marmarosból, Oláhországé pedig

¹⁾ T. 9. v. 4. p. 246.

Fogarasból csak szaporított s szilárdított, és Bogdán idejébeni zendülés után függetlenebbé lett, de azt semmi esetre sem mondhatni, Engel és Fessler szerint, hogy a Trácziai Oláhok Marmarosba és Fogarasba szállítottak, s azután Marmarosból Moldva, Fogarasból pedig Oláhország népesített.

24. §.

A mi Oláhország Oláh lakosinak eredetét illeti, véleményem szerint szintén máskép történt, mint Engel és Fessler előladják; mert — előre bocsátva, hogy a mai Moldvaország egészen, Oláhországnak pedig az Olt folyamon inneni része Szörényi Bánságnak, azontuli pedig a 14. századig Kumaniának nevezetett, és az 1239. évi tatár dúlás előtt ott Kunok fészkeltek, azután pedig Oláhországban Kunok, Moldvában Tatárok; — (Zsigmondnak 1395. évben Feketealmon kelt levele szerint minor Valachia Moldva volt.)¹⁾ ha IX. Gergely pápának az 1234. évben IV. Béla királyhoz küldött e levelét megolvassuk: Gregorius Belae Regi primogenito Regni Hungariae in Cumanorum Episcopatu sicut accepimus, quidam populi, qui Valachi vocantur, existunt, melyből kitetszik 1-ör, hogy a Kun püspökség mai Oláhországban létezett; 2-or, hogy azon Országban az Olt folyón túl Kunok között Oláhok is laktak; s hogy a tatár dúlás után ott ismét Kunok és Oláhok fészkeltek, továbbá ha megolvassuk IV. Béla királynak 1247. évben kelt levelét, melylyel ez a Szörényi Bánságot és egész Kumaniát a Jeruzsalemi lovag barátoknak ajándékozta: Ad haec contulimus Praeceptorum ante dicto et per ipsum stb.²⁾

¹⁾ Fejér Tom. 10. V. 2. p. 274.

²⁾ Dissertatio in annalibus Hunnorum pag. 135.

De mi több, ha Kun László királynak alábbi következő levelét figyelembe vesszük, melyben ez Lythen nevezetű vajdát sokkal előbbi időről említ, mint Engel és Fessler a Trácziai Oláhokkal Marmarost és Fogarast elárasztják: *Dum nos — regnare cepissemus; Lytyen Vojvoda una cum fratribus suis, per suam infidelitatem, aliquam partem de regno nostro ultra Alpes existentem stb.*¹⁾ azt pedig tudva, hogy Ulro Alpes vagy Trans Alpestartomány Oláhországnak Olt folyón tuli része volt, nem szükséges oly különös regényes módon Tráczia-ból Oláhokat hozni, a végett, hogy az Oláhországi néptársulat kezdetét meghatározhassuk; hanem az általam idézett oklevelek szerint az történhetett, hogy Kun László a kérdéses tartományból a Kunokat Magyarországba hívta, mire az Oláhok ott tágasabb és bátorságosabb birtokot nyervén, kiterjeszkedtek és megszorodtak, különösen III. András királynak tíz évig tartott gyáva uralkodása alatt, és még Róbert Károly — országlása kezdetén számos vetélytársainak némely hatalmas alattvalóinak legyőzésével — vesződött, az Oláhok oly erőre kaptak, hogy midőn a nevezett király Bazarad vajdát a földbérnek megfizetésére felszólította, ez azt megtagadta, melynek következtében Károly király az Oláhokkal háboruba keveredvén, a történelemből ismeretes módon legyőzetett.

Továbbá az általam idézett oklevelek szerint megengedhető, hogy Fogarasból mentek által Havasalföldre Oláhok, miután a Kunok onnan Magyarországba vonultak, az ekkép megtörtént Fogarasba pedig később Lajos király ismét szállított hasonló népet; továbbá miután Erdély hegyein még későbbi időkben is szá-

¹⁾ Fejér T. 5. V. 3. p. 275.

mos Nomád Oláhok bolyongtak, megengedhető, hogy Erdélynek nem csak Fogaras, hanem más vidékeiről is költöztek Oláhok Havasalföldre, s viszont onnét Erdélybe.

S így nem lehet mást állítanunk, mint azt, hogy a mai Magyar-, Erdély-, Moldva- és Oláhországi Oláh lakosok ivadékai a Magyarok által foglalás alkalmával szétrobbantott Glád népének.

25. §.

Különösen most már a Marmarosi Oláhoknak eredetére nézve; — Engelnek és Fesslernek tana ellen — harczol Duliskovits által világra hozott e következendő ős irat: Malomvizi Kenderesy Mihály, nagyságos s leghatalmasabb urnak Hunyady János Vajdának alispánja és Marmaros vármegyében Helytartója vallja: hogy Péter Mandra, Nán Kozta, Sándri pap és Nikola Oláhok elejének Negrilees Radomér nevezetűeknek, István király, Osoj és Vissá helységeknek örökös Kneziasságát adta, hogy a Marmarosi havasoknak nagy részét ők megnépesítették és irtogatták. Kelt Zigeten 1445. esztendőben.¹⁾

Akár melyik István király volt az adományozó, Kun Lászlót megelőzte, tehát nem ez szállította Marmarosba a Tracziái Oláhokat.

26. §.

Az Oláhok Szathmár megyének is régi lakosi, Szirmai Antal a nevezett vármegye ismertetésében Mária királynénak ezen levelét közli: Mi Mária — ugy kívánván Jánosnak, Sándrinak és Istvánnak, néhai Zanizló fiainak, ki a Kerechkey és Buchnicze falukban királynék Oláhinak Vajdája vala, szolgálatjok érdemei, Bereg és Zathmár

¹⁾ Tudományos gyűjtemény 1840. p. 90.

Vármegyékben lévő Oláhoknak Kneziasságát — legfényesebb Fejedelem Asszonyinak Erzsébethnek — kedves Anyánknak tetsző akarattýából átadni eltökélttük stb.¹⁾ Véleményem szerint Örsébet királyné megbizta a levélben nevezett Vajdákat Szathmár vármegyében létezett némely földjeinek népesítésével a Knéziség ígérete mellett. A Vajdák népet szereztek, időközben pedig Örsébet királyné meghalt, azért a Vajdák Máriához folyamodtak a már betelepített Oláhok feletti Knéziségnek odaadományzásáért s ez volt kezdete Szathmárban az Oláhok eredetének.

Szirmai állítása szerint az erdélyi Fejedelmek, midőn Szathmárt birtokolták, az Oláhoknak számát ottan szaporították, és Szirmainak ezen véleménye nem alaptalan.²⁾

27. §.

Az idézett levél Beregmegyei Oláhokat is emlit, azonkívül Duliskovits az Oláhokról irt értekezésben³⁾ egy utóbbi levélre hivatkozik, mely bizonyítja, hogy Kerepeczen és Lánfalván a Munkácsi várhoz tartozó helységekben Oláhok laktak, ma egész Bereg megyében leteleptilt Oláh lakos nem találtatik, hihetőleg a csekély számmal ott volt Oláhság idővel az Oroszok közé olvadt.

A nevezett értekező Bogdán és Drágosch vezérlete alatt Moldvába költözött Oláhoktól hátrahagyotaknak véli őket, mert ő Engel embere, de ennél valamivel többet akar tudni, mert nem csak Marmaros-

¹⁾ Fejér T. 10. v. 1. p. 87.

²⁾ Szirmai.

³⁾ Tudom. gyűjt. 1840. 5. p. 87.

ból, hanem Ugochából és Beregből is Moldvába vezet az Oláhokat.

28. §.

Szirmai az Oláhoknak Ugochába szállítását részint Drágfiaknak, részint az erdélyi Fejedelmeknek akarja tulajdonítani azon időről, midőn a tudva lévő békekötésektől fogva ezek Ugocha megyét birtokolták. E szerint Oláhok ottan csak a XV. század elején kezdtek települni, mert Szásznak fia Drágoch, kinek maradéki utóbb Drágfiaknak nevezettek, csak a XIV. század végén és a XV. kezdetén élt. Én okleveleket nem ismerek, melyek Ugochai Oláhokat említenek.

29. §.

Oklevél gyűjteményünk 10 kötetének 3-ik darabjában a 137. lapon ezek olvashatók: *Inquisitio Capituli Varadien — contra plures Joannis de Puthnuk iobbagiones Olachos damna ad 1000 flor. auri illi inferentes. A.M.CCCXCIII.* ezek elegendőképp bizonyítják, hogy Biharban Oláhok már régen laknak, egyszersmind azt is, hogy azokkal magános urak is népesítették már hajdan pusztá földjeiket. Biharnak Oláh lakosi nem mind egy időben települtek, hanem igen lassanként, a mint Szirmai az Ugochaiakról és Szatmáriakról állítja, leginkább azon idő alatt, míg Bihart az Erdélyi Fejedelmek birtokolták.

30. §.

Ugyan ez áll Erdély szomszédságában fekvő Zaránd, Kraszna, Közép-Szolnok megyék, és Kővár vidéke Oláh lakosira nézve is.

31. §.

Hogy Temesben 1374. évben már sok Oláhság lakott, tanusítja I. Lajos királynak 1374. kelt, a Temesi lakosokhoz szóló parancsa: Ludovicus — fide- libus suis universis, Militibus, Nobilibus, Clientibus, ac Vala- chalibus et aliis famulis suis in Comitatu seu Districtu de Temeskuz salutem et gratiam. ¹⁾ A militibus, clientibus, vala- chalibus véleményem szerint abból értelmezendő, hogy e rövid parancsot a királyi Kancellária írásmódjában még járatlan Olasz pap fogalmazá, a militibus és clien- tibus szembetűnőleg olasz írásmódból van véve, a *valachalibus* az Oláhok ismeretlenségét árulja el.

Zsigmond királynak hadi lajstroma is tanusítja, hogy Temesben s általánosan azon a vidéken, mely utóbb Temesi Bánságnak neveztetett, Oláhok sokan laktak, ezen iratban az Országnak fegyveres népe annak különféle végvidéke védelmére rendeltetvén, úgy osztatik fel, hogy mindeniket a közelebb lakók oltalmazzák, s a magyarországi Oláhok Temesköz fe- lé utasítottak, articulo XXX. versus Temeskeuz usque Szevri- nium inclusive, Archi Episcopus Colocensis Banderium, Episcopus Varadensis Banderium, Episcopus Chanadiensis Banderium, Regia Majestas Banderium, Comitatus Temesiensis, Comitatus Chon- gradiensis, Comitatus Horodiensis, Comitatus de Kewer, Co- mitatus Chanadiensis, Comitatus Crassó, Comitatus de Zaránd, Comitatus de Thoronthal — Despotus cum quantis potest, Walachi, Slavi et Iwanchi, Comani et Philistaei; hogy itt nem az erdélyi Oláhokat kell érteni, kitetszik abból, hogy azok az idézett cikkben Erdély felé rendeltettek: Versus partes Transilvanas Episcopus Transilvanensis Banderium, Vajvoda Transylvaniae Banderia 2, Sicularum Comes

¹⁾ Fejér T. 9. v. 4. p. 567.

Banderia 2, Wajvoda Moldavus contra Turcas et partes Transalpinas cum tota potentia, Saxones, Siculi, Nobiles, Valachi partium Transylvanarum cum Potentia, Comitatus Bihariensis stb.

A tenger felé a XXIX. cikkely szerint a Horvátországi Oláhok rendeltettek: a parte Dalmatiae seu Maris et Croatiae: Banus Croatiae Banderium. Raguzium cum potentia. Comes Corbaviae Banderium, Comes Czetinae Banderium, Comes Segniae Banderium; Totum Regnum Croatiae et Valachi in eo existentes cum potentiis eorum. ¹⁾

32. §.

Az Oláhok későbbi időkben hazánk több megyéiben gyarmatosítottak, igen sokan laktak Horvátországban is, hol ma egy Oláh sem található, a mint ezeket a következő törvényeink bizonyítják:

Az 1604. évi 14. törvényczikkely ekkép szól: Conquaeruntur regnicolae — quod confinium Capitanei — praedia, terras arabiles, capturas piscium et usonum ac foenilia et sylvas sine ulla dominii recognitione occupant, et quorumcunque colonos recipiunt. Idem fieri dicitur etiam in Slavonia et Croatia per Valachos, qui nuper e ditione Turcica eo se contulerunt, in Episcopatus Zagrabiensis et nonnullorum Dominorum et nobilium bonis, utpote Dominorum Comitis a Zrinio Dersffy familiae Pogány ac aliorum, statuitur itaque, ut ab his omnibus decimae exigantur, et dominis terrestibus terragium sive nona praestetur. Inter alia autem; a dictis Valachis in Slavonia et Croatia (qui et jurisdictioni Dominorum terrestrium ratione fundi et sessionis quam incolunt et inhabitant, subjecti sunt) idem praestetur.

Ugyan ezen törvény rendelete megújított és emlékezetbe hozott 1608. évi 9-ik koronázás utáni, és 1609. évi 59. törvényczikkek által.

¹⁾ Supplementa ad Vestigia Comitiorum 425. és 433. lap.

Az 1613. évi 39. törv. czikk így hangzik: *Status et Ordines Sacratissimae Suae Majestati humillime supplicant, ut inter alias per Sacratissimam Suam Majestatem applicatas constitutiones huic quoque tandem clementer satisfacere dignetur. Ne inter regnicolas ac praedictos Valachos aliquem tumultum perniciosum suboriri contingat, si dominis terrestribus non paruerint.*

Olvassuk az 1618. évi 32. czikket: *Praeterea, ex quo Valachi in regnis Croatiae et Slavoniae in terris dominorum et nobilium residentes — a jurisdictione capitaneorum confinium necdum sunt exempti — Statutum est, ut iidem Valachi per jam semel delegatos Suae Majestatis commissarios — statim absoluta praesenti Dieta eisdem regnicolis plenaria jurisdictione restituantur.*

II. Ferdinánd királynak 1622. évrőli — törvénybe iktatott — hitlevelében is foglaltatott, hogy az elősorolt törvények teljesitessenek. 1630. évi 24. törv. czikk által sürgettetik, hogy a Slavoniai és Horvátországi Oláhok ügyében kirendelt bizottmány mielőbb végezzen.

1635. 33-k törv. czikk szerint ismét bizottmány neveztetik; s azon évi 40. czikk által — az Oláhoknak időközben — a földesurak sérelmével adott kiváltságuk eltöröltettek.

Az 1638. évi 51. és 52. czikk által ismét sürgettetik, hogy az előbbi törvények rendeletének foganat szereztessék, és bizottmány neveztetik. Az 53. czikk így szól: *Cautum fuerat per Capitaneos institutae praenominatae commissionis dominorum Commissariorum, ne pluralitas Valachorum per educationem eorundem e Turcia in confiniis suae Majestatis, praeter scitum domini Comitis Bani et regnicolarum succresceret, quorum mandato cum contraventum sit, per capitaneos; publico etiam statuto, eadem ulterior deinceps educio praeter consensum regnicolarum fienda sub poena in contravenientes, legibus regni sancita, prohibetur*

1647. 46. törv. cikk által sürgettetik, hogy azon Oláhok földesuraiknak vissza adassanak és bizottmány rendeltetik; a 47. cikkben az Oláhoknak Törökországból azon végvidékei behozása ismételve eltiltatik.

1649. 30. törv. cikk ekkép szól: *Sclavi et Praedaucii et privati Valachi in eadem commissione (Varadinensi) Dominis terrestribus adjudicati eisdem resignentur.*

1649. 31. törv. cikk pedig így: *Ex communi universorum Statuum — suffragio et benigno regiae suae Majestatis consensu conclusum est, ut — de generali quoque et plenaria Valachorum et Praedauciorum, Sclavorumque sub potestate Dominorum Capitaneorum in Slavonicis et Croaticis confiniis remanentium ad S. Regni Coronam et regnorum — incorporatione — una generalis commissio ordinetur.*

1655. 66. törv. cikk által sürgettetik, hogy az Oláhok részint az uraságoknak vissza adassanak, részint bekebeleztessenek.

1659. 89. törv. cikk szerint a visszaadás és bekebelezés sürgettetik; a 90-ik cikkely szerint, — azon szabadalmak és kiváltságok, melyek a német Kancellária által, 1635. évi 40. törv. cikk rendeletének ellenére, időközben megerősítettek — ezuttal ismét eltöröltettek; azon évi 91. cikkely ekkép szól: *Quia vero annotati Valachi utcumque (quomodo cunque) privilegiati, complures alios privatorum Valachorum pagos, signanter vero Domini Comitis Georgii junioris Erdődy sub castro Liudbregh, pagos circiter 5, et Dominae commitissae Annae Elisabethae Moscon consortis Domini Comitis Eberhardi ab Auerspergh sub castello Raszinya pagos 8, et in super certorum nobilium pagos 2, ab eisdem dominis terrestribus, vel praedecessoribus ipsorum in territorio suo locatos, ac tam in militaribus quam in civilibus eisdem Dominis terrestribus hactenus subjectos ac obedientes a solita dominorum terrestrium obedientia his recen- ter evolutis diebus avocassent, et avulsissent, omnemque in*

illos jurisdictionem ipsis Dominis terrestribus inhiuissent, et interdixissent, eosdemque ad caetum suum applicare niterentur; conclusum proinde est, ut universi hujusmodi pagi jam recenter a solita et usu roborata quorumcunque Dominorum terrestrium jurisdictione modo praemisso avvocati et avulsi prioribus ipsorum Dominis terrestribus non per aliquam remotam commissionem sed jam statim sine dilatione per benigna suae Majestatis decreta ex utraque Cancellaria tam pro regnicolis damnificatis expedienda, quam etiam Generali ipsorum et capitaneis, atque adeo ipsis etiam Valachis dirigendo, in pristinam Dominorum terrestrium obedientiam resignentur, ac restituantur, restitutique ac resignati habeantur eo factostb.

A 92. cikk így szól: Ac tametsi annotati Valachi — in Possessione Ószék commorantes non solum contra leges et immunitates regnicolarum et regni sed etiam contra praetensa statuta sua — in vicinos regnicolarum montes et metas excederent — stb. Dignum proinde judicassent et supplicassent Status et Ordines, ut pro tranquillitate illius regni praescriptos Valachos — velut dissensionum fomites, ad ulteriöres Confiniorum partes, sua Majestas transferri curare benigne dignata fuisset stb.

Az 1662. 45. cikkben rendeltetik, hogy a kéréses Oláhok teljesen bekebeleztessenek.

Az 1662. 46. cikk szerint: az Ó-Székiek a Zágrábi káptalannak Toplicza várához tartozó földjére rohantak, és a káptalan jobbágyait ellenségkép megtámadták, tehát a Bánnak meghagyatott, hogy a káptalant védelmezze.

1681. 64. Az Oláhok kiváltságainak és statutumainak eltöröltetése megújítatik; a 65. cikk szerint, az Ó-Székiek kicsapongásaikat folytatták, s azokért se nem bünhödtek, se elnem mozdítottak, tehát rendeltetett, hogy a Törökökhöz közelebb fekvő vidékekre szállitassanak.

Azután is hoztattak még törvények, az említett cikkekrei hivatkozás mellett, s ezek erejénél fogva a Varasdi Generálság által birtokolt vidék bekebeleztetni rendeltetett, (*terrena per Generalatum Varasdinensem possessa incorporentur;*) de Oláhok azokban többé nem említetnek. ¹⁾

33. §.

Nem ok nélkül fog az olvasó neheztelni, ennyi száraz törvény cikkeknek szóról szóra történt idézéséért, mi magamnak is kellemetlen munkát okozott, de szükségesnek találtam annak begyőzésére, hogy Horvátországban, a hol ma egy Oláh se találtatik, még nem igen régen sok lakott; ma már napfénynél is világosabb, hogy a mult század közép szaka előtt Slavonia név alatt, nem az a tartomány értetett, melyet ma Posega, Verócze, Szerem vármegyék és a Brodi, Gradiscai, Péterváradí végezdrek foglalnak el, hanem annak egy része, mely ma Horvátországnak neveztetik; miről ugyan többet mondani ide nem tartozik, de azt még sem lehet elhallgatni, hogy az imént mondottaknak valósága az idézett törvényekből is kitetszik, mert: 1-ör a mondott vármegyék és ezeredek vidéke a hivatkozott törvények hozása idejében egészen a Török birtokában voltak, oda tehát a mi részünkről se Oláhok be nem hozathattak, se azokról törvények nem alkottathattak. 2-or, ezen törvényekben megnevezett helyek mind azon földön fekszenek, melyet ma Horvátországnak nevezünk, s így ha az a tartomány neveztetett volna Slavoniának, melynek utóbb ez a név hibásan tulajdonitott, azon hely-

¹⁾ 1715. 113. 1723. 88.

ségek az idézett törvényekben Slavoniában létezetteknek nem mondhattak volna.

Az 1604. évi 14. czikkből kitetszik, hogy a 16. század végén Horvátországba sok Oláh fogadtatott be; az 1638. és 1647. évi törvényekből világos, hogy az Oláhok bevándorlása folytonos és tartós volt.

Az 1613. 1618. 1649. és 1659. évi törvényekből kitünik, hogy királyi földre és magányosok birtokára is szálltak Oláhok, de ezek részint a végvidéki tisztek által a földesuri tartozás és hatalom alól felszabadítva pártoltattak részint privilegiumok által az alól felmentettek, részint pedig a királyi Oláhok által biztatvák, a jobbágyi engedelmességet megtagadták, s mind ennek oka az volt, mivel a tisztek a fegyveres szolgálatot tevő népet mindenkép szaporítani igyekeztek; de akár mikép történtek ezek, ide csak az tartozik, hogy Horvátországban hajdan sok Oláh tartózkodott.

34. §.

Fényes Elek Geographiájában, hol a katonai végvidék eredetének és kifejlésének történetéről értekezik, olvasni lehet ezt: Károly főherczegnek, a Horvátországi végvidék akkori kormányzójának fia Ferdinánd főherczeg 1597. éven számos kis Oláhországi szökevényeket szállított az Unna és Kulpa folyók közé.

Ezek voltak tehát az idézett törvények által bélyegzett Oláhok, nem pedig a többiek; azon hozzáadással, hogy utóbb is sokan költöztek oda, és nem csak az Unna és Kulpa közt települtek, hanem fon-
tebb is a Dráva és Száva közt. (Raszina (Rastina) Liudbregh (Ludbregh) Ó-Szék Kőrös vármegyében vannak.)

Fényes ugyan ott azt is írja, hogy Károly főherceg még előbb (1580) a Horvátországi végvidékbe több Morlák családot bocsájtott be, és gyarmatosított.

35. §.

Ezen Morlások is Oláhok voltak; ebbeli állításomnak bebizonyíthatása tekintetéből azonban szükségesnek tartom a következőket előre bocsátani, u. m.

Chuz János — I. Lajos király korában egész Horvát- és Dalmátországoknak Bánja, az 1357. évben, miután Szibenik városa a Velenceiektől elpártolva, előbbi védurához, a magyar királyhoz visszatért, annak szabadalmait a király nevében megalapítván — többek közt így beszél: Nos Joannes, totius Croatiae et Dalmatiae Banus — quod cum universi nobiles, cives et communitas civitatis sabinicensis per nobilem virum Rodolanum Crassuneracich, civem eiusdem civitatis ambasciatorem et nuncium ipsorum specialem, habita conversione ad Dominum Regem et eius S. Coronam libertates sive gratias, donationes et consuetudines inferius declarandas a nobis instantissime sibi dari postulantes; nos itaque justis et condignis petitionibus eorundem annuentes, in persona dicti Domini nostri Regis, infrascriptas libertates — concessimus. — Item Vlahi vel villani in districtu ipsius civitatis absque licentia et voluntate civium pascua ipsorum seu gramina depascere non possint stb. Anno Domini MCCCLVII. ¹⁾

Örzsébeth királyné 1381. éven Szibenik városának panasza következtében Bubek Imrének, Horvát- és Dalmátországok Bánjának megparancsolván, hogy az Oláhokat az általuk a városnak okozott károk megtérítésére szorítsa, a királynénak e parancsa a Nórai káptalan iratában foglalva így hangzik: Nos Capi-

¹⁾ Fejér T. 9. v. 2. p. 649.

tulum universum Nonensis Ecclesiae — in Ecclesia nostra congregatis accessit nobilis vir dominus Duymus Furatig, civis et ambaxiator civitatis Sibinicensis, paesentans quasdam litteras Suae Majestatis Dominae nostrae — in carta bonbicina — fideli suo Magnifico viro domino Emerico Bubek Regnorum nostrorum Dalmatiae et Croatiae Bano nunc constituto — Gravis querela communitatis et universitatis civitatis nostrae Sibinicensis nostrae detexit Majestati, quod Universitas Vlachorum ipsis damna injurias, nocumenta — intulissent, ex parte quorum nullam justitiam nec satisfactionem habere possent, in ipsorum praejudicium satis magnum — ideo fidelitati vestrae firmo damus Reginali sub edicto, quatenus annis singulis Olachos nostros reos et culpabiles ter, et trina vice vestri in praesentiam evocari faciendo in Scardonensem civitatem — ex parte Olachorum praefatis Scibinicensibus indilatae satisfactionem — Volumus etiam, quod de Olachis Johannis filii quondam Iwan, filii Nelipecy ordo similis observetur. Datum Zagrabiae Anno M.CCC.LXXXI. ¹⁾

Mivel Bubek Imre Bán, a királyné parancsát végre nem hajtotta, Szibenik városa ismét a királynéhoz folyamodott, ki az 1383. éven a nevezett Bánnak a következő parancsot küldé: Elisabeth — magnifico viro Domino Emerico Bubek regnorum nostrorum Dalmatiae et Croatiae Bano — Ex gravi querela fidelium Nostrorum nobilium virorum, scilicet Thomae, Dominici et Johannis Naplavigh ambassiatorum civitatis nostrae Sibinicensis noveritis nos percepisse, qualiter Olachi tam nostri, quam Joannis filii Ivan Nyelpecy de Zetina multa damna in districtu nostre civitatis antedictae — commisissent — et quod vos visis aliis litteris nostris praeceptorii dictos Olachos de ipso districtu civitatis nostrae Sibinicensis non expulsissetis — volumus igitur, et fidelitati vestre, sicut per alias literas nostras, sic presentibus firmo firmiter reginali damus sub edicto, quatenus — tam nostros quam praefati Johannis filii Ivan Nyelpecy contumaces et rebelles de ipsorum districtu Sibinicen-

¹⁾ Fejér T. 10. v. 1. p. 50.

sium expellere — ex parte praedictorum Olachorum ipsis Sibinicensibus congruam impendatis satisfactionem stb. Anno M.CCCLXXXIII. ¹⁾

Bubek a királynének ezen parancsát is megvetvén, időközben pedig hivatala megszűnévén, a királyné Szibenik városa lakosinak kérelme folytán Bubek Imre utódjainak Tamásnak, a Sz.-Györgyi ispánnak (Comes Thoma de S. Georgio) mint Horvát- és Dalmátországi Bánnak az 1384. évben ismét ekképen irt: Elisabeth — magnifico viro Comiti Thomae de S. Georgio Regnorum nostrorum Dalmatiae et Croatiae Bano — Noveritis nos alias fideli nostro — Emerico Bubek — firmiter commisisse -- Quam quidem poenam praetactus Emericus tunc, sicut praefertur, illic Banus noster, jussionibus nostris non obstantibus, ob ipsis Olachis exigere post potuit. Quare cum dicti Olachi — damna — multa dictis civibus Nostris Sibinicensibus — inferre non formident: — quatenus dictos Olachos debeatis ad solvendam poenam 200 florenorum compescere — quatenus Olachis ipsis debeatis praecipere ut territorium praedictorum civium Nostrorum nequaquam habitare praesumant. stb. Anno M.CCCLXXXIV. ²⁾

Zech Miklós Horvát- és Dalmátországi Bán a Traguriaknak — azon kérelmtükre, hogy a kártékony Morlások határaikból kizárattassanak — az 1362. évi tavasz elő 25. napján ígérte, hogy a Morlásoknak soha többé meg nem engedi, hogy a város határában Sz.-György napnál tovább tartózkodhassanak: Nos Nicolaus de Zech Regnorum Dalmatiae et Croatiae Banus — quod cum nobiles viri civitatis Tragurii — sepe sepius in eo videlicet, quod quaedam particula gentis Morlachorum ipsius D. N. Regis intra confines et terminos dictae suae civitatis — descendissent, ymo et alii Morlachi intra confines civitatis eorum figendo tentoria — damna non modica — irrogarent — querimoniam porrexissent, — Idcirco — eisdem nobi-

¹⁾ Fejér T. 10. v. 3. p. 2.

²⁾ Fejér T. 10. v. 3. p. 12.

libus dictae civitatis Tragurii spondimus; ut praedicto festo S. Georgii Martiris, nunc proxime affuturo per tempora perpetua nullus Morlaccorum nec aliqua gens de ipsorum progenie intra confines et terminos — descensus facere, nec ipsorum terram depascere — valeant et possint modo aliquali. Datum in dicta civitate Tragurii 25. mensis Martii Anno Domini 1362. ¹⁾)

Midón Zsigmond királynak trónja ingadozni kezdett, s Dalmatia többeknek martalékjává lett, Tragurum Ostoya Istvánnak — Szerb- és Bosnyákországok királyának birtokába kerülvén, ennek fővezére Hervoja azon városnak I. Lajos királytól hajdan nyert szabadalmait 1402. évben megerősítette, ezen levélben a következők olvashatók: Nos Hervoye Regnorum Rasciae et Bosnae summus Vojvoda, nec non Joannes, intercetera Cettinae atque Clissiae Comes per Seren. Principem et D. D. Ostoyam gr. Illustrem Principem praedict. Rasciae et Bosniae Regem ad partes Dalmatiae et Croatiae pro reformandis certis negotiis deputati, memoria — quod cum universi nobiles, cives et communitas civitatis Tragur. per nobiles viros Blascum Andreae Morini, Andream Zige de Cegis, Jacobum Nicole Jacobi, cives ejusdem civitatis, Ambosiatoras ipsorum speciales, habita conversione ad D. nostrum regem praedictum — ipsos cives in eorum juribus et libertatibus — conservare et defendere, specialiter tempore olim Serenissimi Principis et D. Ludovici felicis recordationis Regis Hungariae qualitercunque hactenus possessa approbamus quae privilegia obtinuerant — qualitercunque per dictos nobiles et alterius status homines in districtu Tragur. vel extra districtum — possiderent liberam et securam tenendi, habendi, perpetuo haberent facultatem. Et insuper hanc gratiam conferimus, quod nullus Valachus in territorio vel distritu dictae civitatis manere, neque pascuari possit sub poena ducatorum 200 auri applic. centum domino Valachorum et totidem communi Tragur. Civitatis. stb. Anno Domini MCDII.

¹⁾ Fejér T. 9. v. 3. p. 336.

36. §.

Hasonló Szibenik városának Hervojától ugyan akkor nyert szabadalma is az Oláhokra nézve. ¹⁾ Ekép az előladottakból kitűnik, hogy Dalmátországban is elég Oláh tartózkodott, jelesen Erzsébeth királynénak leveléből világos, hogy azon időben ott is voltak királyi és magányos urak Oláhi.

37. §.

Engelnek a Morlákokróli tanitmánya a következő: Uiber den Ursprung ihres Namens und Volkes waren bisher folgende Vermuthungen im Gange; 1. Sie selbst nennen sich Ulassi (vielleicht richtiger Vlachi); 2. Morovlaci ist dem Lucius und Freschot gleichbedeutend mit den Mächtigen und Eroberern, die über Meer gekommen seien — mit schwarzen Römern oder Lateinern. 3. Bei Fortis sind sie Uiberbleibsel der Mongolischen Uiberschwemmung unter Béla. 4. Bei Lambert sind sie Moldauer, weil die Moldau auch schwarze Walachei heisst, sie stammten aus dem Epirus, und hätten Namen Maurovlaci von Montenero (schwarzem Gebirge.) Lonrisch sagt, dass einige Morlachen auch den Namen Cherongorri tragen, aber nicht im Allgemeinen. Was an allen diesen wahr oder falsch sei, und ob die Maurovlaci nicht eigentlich für Slavonisirte Bulgarische d. h. der letzten Abstammung nach Volochische Meer Anwohner gelten müssen, dies zu bestimmen ist in der Geschichte der Ortgeschichte von Dalmatien, Croatien, Slavonien.

Blumenbach véleménye: Die Gebirgsbewohner der Kreise Zara und Spalato mit Ausnahme der Inseln nennt man insbesondere Morlaken d. i. Morovlachi oder Serben, die am Meere (More) wohnen. Es sind Serben und Bosniaken, die ungefähr um die Mitte des 14. Jahrhunderts hier als Hirten

¹⁾ T. 10. v. 4. p. 804.

eingewandert sind. (Neuestes Gemälde der Oesterreichischen Monarchie.)

38. §.

Ezen előrebocsájtott okleveleket és véleményeket figyelmesen megolvastva, könnyen megérthető, hogy a Morlások legnagyobb részben Jadra (Zara) Szibenik, Scardona, Tragurum városait környező helységeekben laktak, egész Dalmatiában pedig ma nem léteznek más Oláhok; így senki sem fog kételkedhetni, hogy az elősorolt vélemények közül tisztán egy sem való, hanem inkább az az egyszerű származtatás; hogy a Morlások az előhordott oklevelekben említett Oláhoknak maradékai Morevlachi (Maris Olachi) azaz tengeri Oláhoknak neveztettek, azokkal ellentétben, a kik a száraz földön beljebb Szerb, Bosnyák, Bolgár, Moldva, Havas-Alföld, Erdély és Magyarországbán elszórva laktak.

39. §.

Mikor és honnan vándoroltak az Oláhok Dalmátország hegyei közé? meghatározni nem tudom, Chuz János Bánnak levelénél régiebb iratot nem ismerék, mely Dalmátországi Oláhokról emlékezik, abból azonban nem bátorkodom folytatni, hogy a 14. század közepénél előbb ottan Oláhok nem tanyáztak; az idézett levelekből kitetszik az is, hogy a Dalmát Oláhok (Morlások) is még a 14. században is nomádizáltak, és juh-tenyésztők voltak, s hogy itt és máshol is a hegyiségeket kedvelték, szóval barangoló juhász nép volt.

Zech Miklós leveléből érthető, hogy ezen Oláhok a kormány pártolása alatt voltak, adóztak tehát kétség kívül, s felszólítatván fegyvereseket állítottak. Azonban meglehet, hogy az Oláhok Dalmátországban nem szándékosan szállítottak, hanem mint a féle Nomádok oda botorkáltak, s a király részéről a hegyek közti megmaradásra engedelmet kapván, utóbb a ró-naföldre is lementek.

A Dalmát Oláhokra vonatkozólag — Zsigmond királynak hadilajstromában a tengerfelé rendelt Horvátországi Oláhokra emlékeztetőleg — azon véleményemet közlöm, hogy azok nem mások voltak, mint Chuz János Bán, Erzsébet királyné és Hervoja Vajda Oláhinak sorsosi, a király a totum Regnum Croatiae neve alatt valószínűleg azt is értette, a mit Dalmátiából akkoriban birtokolt.

Kitetszik a lajstrom idézett soraiból, hogy Ragusát, a hajdani Tragurum városát is azon időben a király birta.

40. §.

Végre visszatérve azon Horvátországi Oláhokra, kik az egész 17. században annyi panaszra, költséges bizottmányokra s izetlenségekre okot adtak, az a kérdés merül fel, hová lettek azok? Fényes Geographiája szerint ma Horvátországban se a megyékben se a végezredekben csak egy Oláh sem létezik, sőt Pozsega, Verőcze és Szerem megyékben s a Bródi Gradiskai és Péterváradi ezredek vidékein se; én kielégítő felelettel szolgálni nem tudok, noha a dolog nem régi, csak gyanítólag mondom, az Ó-Széki Oláhok máshová szállítása iránt hozott törvény eszméje sze-

rint a Temesi Bánság szélein későbbben felállított Oláh és Német Bánsági végezredek földén laknak, ma azoknak ivadékai, Temes, Krassó, Arad, Csanád és Torontál vármegyékben lakóknak legnagyobb része kétség kívül maradékai azoknak, kik a Töröknek telyes kiűzése után, s így legkésőbb telepítették azon megyékbe.

41. §.

Az Oláhoknak polgári állása különböző volt, más volt kezdetben, és más későbbi időkben. Azonkívül e tekintetben meg kell különböztetni a királyi Oláhokat a magános urak Oláhaitól.

Árpád házából egy királynak levele sem létezik, mely magányos urak Oláhairól emlékezik, mind az által nem állítom, hogy azoknak már akkor Oláh alattvalóik nem voltak, mert a föntebbiek szerint több bizonyítványunk van arra, hogy későbbben számos Oláh bujkált a hegyek és erdők közt, és néha garázdálkodott mások vagyonán a sík földön is; valószínűleg tehát ilyenek a legrégebb időkben is voltak, s meglehet, hogy már akkor némelyek a magányos Urak által meghivattak s azok földén leültek. De azok az *Erdélyi Oláhok, kikről ős irataink szólnak, a király népe voltak*, és kétség kívül azoknak ivadékai, kik Tuhutumnak meghódoltak, s ezek az udvar és vár szerkezetbe akkor szöve nem lettek, hanem saját hatóság alatt külön álló néposztályt alkottak; erre nézve bizonyosságul szolgál: hogy

1. Az Oláhok Tuhutumnak feltételesen kézadás mellett adták meg magokat, tehát a társadalom szervezése alkalmával alacsonyabb állásba nem helyeztethettek, mint a Magyaroknak többi legrégebb ven-

dégei a Besnyök és Szerecsenyek; ezek pedig bizonyosan önállásuak s külön hatóságuk voltak.

2. Az udvar- és várnépét egy ős levélben se találjuk nemzeti néven neveztetni, hanem állapotának és szolgálatának nevéen, p. o. Udvarnicus, Tavernicus stb. Megjegyeztetik, hogy a Rutheni Regiae Majestatis de Oroszfalva, *későbbi czimzet.*)

Ellenben a különállásu idegenek mindég nemzeti nevükön czimeztettek. Bisseni, Saraceni, Saxones, Cuman, tehát a Blachi Olahi Valachi is, kik szintén mindég nemzeti nyelvükön czimeztettek, külön hatóságuk voltak.

Jegyzet. A Magyarok vendégeknek (hospes) neveztek mindazon náluk letelepült más nemzetbeli népet, kik *szabadok* maradtak.

3. IV. Bélának idézett kegylevelei szerint az Oláhok a Székelyekkel egyenlően adóztak, tehát a Székelyekhez némikép hasonlóak voltak, a Székelyek pedig a király népe és különhatóságuk voltak.

4. III. András király, az Erdélyi Oláhokat is meghivta az Erdélyi Országgyűlésre, valamint a Szászokat és Székelyeket, tehát ezekkel együtt a király népe voltak. Nincsen példánk, hogy magános urak alattvalói valamikor Országgyűlésre hivattak volna.

5. Az Oláhok még későbbi időkben is külön fegyvereseket állítottak, a miből szintén alaposan következtethető, hogy azok külön saját hatósággal bírtak.

6. A legrégebbi iratokban sem találjuk, hogy a helység vagy a föld, mely magányos uré volt, az alattvalóiának lenni mondatott; ellenben a király népének földje soha se a királyénak, hanem népe föl-

dének mondatott; *terra villa Udvarnicorum, Tavernicorum, Castrensius, Siculorum, Saxonum, Cumanorum stb.*, tehát ezek a kifejezések: *terra sylva Blaccorum* elegendőkép bizonyítják, hogy az Oláhok királyi különálló nép voltak.

7. Az Oláhok I. Lajos király által a 9-ed fizetésre nem szoritattak, hanem azon időben valaminek ötvened részét adták, a többi közönséges szolga nép pedig adót fizetett, mely körülmény szintén tanusítja, hogy az Oláhok külön állásuak voltak.

8. A Kerczi Oláhok földének egyrészét a király a Kerczi apátságnak adományozta, azt pedig nem teheti, ha a Kerczi Oláhok nem az ő emberei lettek volna.

9. Végre, hogy az Oláhok külön állásu és hatóságú népnek tekintettek, leginkább tanusítja azon körülmény, hogy az Oláhok egészen külön nevezetti tisztek alatt állottak, valamint a többi királyi nép.

42. §.

Tudni illik az Oláhok parancsnokai Kenezek voltak, Pray *Knéz* nevet Orosz eredetűnek és *fömbert* (princeps) jelentőnek, ¹⁾ Duliskovits az Orosz *Kniasztól* (ló) származottnak és *lovagot* jelentőnek mondja. Ezen vélemények egymással nem ütköznek, következőleg *Knaez* nem eredeti Oláh szó, minthogy ekkor inkább a latinhoz kellene hasonlítani, hanem szláv származásu, mert tudni való, hogy az Oláhok nyelvének egy része latin, másik része szláv származásu, s ennek oka az, mivel az Oláhok hajdan Dákország romjait Szláv népekkel vegyest lakták.

¹⁾ *Dissertationes historico Criticae in veteres annales Hunnorum* p.134.

A Bolgárok és Tót származásuak, az ő igazgatóik is Kenezek voltak. A névtelen jegyző, hol a foglaltó Magyar hadnak Glád fejedelmen vett győzedelmét elbeszéli, többi közt azt mondja: *et in eodem bello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres Kenezes Bulgarorum.*

43. §.

A magyar birodalomban fészelt Oláhok közül a Szörényiek elsők, kiknek több Kenezeket IV. Béla király a Jeruzsalemi fegyveres barátok részére kiadott 1247. évi adomány-levélben említ.

Ezen kívül az 1-ső korszaki királyok iratai közt tudomásom szerint Kenezekről egy sem emlékezik, hanem Malomvizi Kenderessy Lászlónak máshol a 24. §-ban idézett levele szerint a Marmarosi Oláhok már István király idejében Kenezek alatt állottak; és a kettő elég annak következtetésére, hogy az Oláhok a foglalás alkalmával is Kenezek által igazgattak; mert egyébként azt kellene állítani, hogy a Magyar királyok adtak azoknak Kenezeket; mi ugyan nagy képtelenség volna, mintán mind a név, mind a dolog elűt a többi nép szerkezetétől.

Későbbi időkből már több okleveleket birunk, melyek Oláhok Kenezeiről emlékeznek, s egyszerűsmind arról is tanúságot tesznek, hogy a Kenezéségek királyi adományok tárgyai voltak, és örökléskép firól fira szállottak, a Kenez nemes emberhez hasonlított.

Azonban némely Keneziségek királyi kinevezés, vagy kegylevél nélkül állottak, s az ilyenek birtokosainak kevesebb tisztelet és böcsület tulajdonított.

44. §.

Én ezt ahhoz képest, a mit a Magyar birodalmi Keneziség eredetéről imént állítottam, így értelmezem: Tuhutumnak Oláhjai s mindazok, kik Erdélyen kívül is a foglaláskor itt laktak, és maradtak, akkor is utóbb is Kenezek parancsnoksága alatt állottak; azon Oláhok feletti Keneziséget pedig, kik, mint láttuk, később települtek meg, királyi kegylevél által osztogatták. A királyoktól nyert hatalom idővel szükségkép fényesebbé lett, mint az, a melynek eredetét királyi levél nem bizonyítja; innen következett, hogy az őskori Kenezek közül is némelyek a királytól megerősítő leveleket kértek.

Minden valószínűség szerint Lajosnak mindent feudálisáló vágya eszközölte ezt. Több böcsületet tulajdonított azoknak, kik eredeti Keneziségüket tőle nyertnek lenni megismerték. (Királyi Oláhokat értek, mert magános urak Oláhainak Keneziségéről egy beütöt se ismerék.)

I. Lajos királynak idevonatkozó levele így szól: Ludovicus — si vero communis Olachus aliquem nobilem hominem in publico maleficio inculpans non possit totaliter per nobiles suam probare actionem, tunc probationem ipsam faciat, prout potest, videlicet per nobiles vel per Kenezos, aut per communes homines seu Olachos usque ad plenarium numerum quinquaginta nobilium, ubi unusquisque Kenezus, per nostras litteras regales in suo Knezatu roboratus, pro uno vero nobili acceptetur, communis autem Kenezus pro villico fidei unius fertonis computetur, et communes homines seu Olachi recipiantur pro hominibus fidei medii fertonis in Ap probatione praenotata stb. ¹⁾)

¹⁾ Fehér T. 9. v. 3. p. 552.

Hogy valaki azt ne gondolja, hogy mivel az idézett levél az Oláhokról általánosan szól, nem egyedül királyi, hanem magánosok Oláhait is kell abban érteni, megjegyzem, és figyelmeztetem az olvasót, hogy az Erdélyi egész nemesség a maga Oláhai ellen nem tette a panaszt, minthogy azok jobbágyaikon I. Lajos korában már nagy hatalmat, sőt sokan vérhatóságot is gyakoroltak.

Azonkívül a király a maga és magánosok jobbágyaival különösen rendelkezvén, az Oláhok neve alatt se a maga jobbágyságait se a magánosokét nem érthette, végre a hol csak magános ur Oláhairól van szó, mindenhol így említetnek jobbagyiones Oláhi p. o. I. Lajosnak 1377. kelt levelében, mely így hangzik: Ludovicus Rex stb. Cum nos Ven. in Ch. P. Gublinum Episcopum Ecclesiae Alben. Transilvaniae, ac Capitulum Ecclesiae ejusdem in libertatibus ejusdem Ecclesiae antiquis in facto Adjudicationis Jobbasyonum ipsorum velimus illibatae conservare; ideo ——— praecipimus ——— libertate uti pacifice permittatis, nulla facta novitate nec contra ipsam libertatem ipsos ad faciendum judicium ex parte suorum Jobbasyonum seu Olachorum (Valachorum) ad quorumque instantiam compellatis. Datum in Diosgyeur. A. D. M.CCCLXXVII. ¹⁾ ugyan ezt bizonyítja Mária királynénak már máshol idézett 1393. kelt levele. ²⁾

Jegyzet. Gróf Kemény József a tudományos gyűjteménynek 1830. évi 3-ik kötetében a 101. lapon, ezen iratból az Erdélyi Oláhokról így szól: Oláh és Jobbágy egyértelmű nevek voltak, a jobbágyság pedig igen terhes volt régi időkben, tehát az Oláhság

¹⁾ Fejér T. 9. v. 5. p. 148.

²⁾ Fejér T. 10. v. 3. p. 137.

sorsa nem a legkellemetesebb volt. E Syllogismus külalakjára is hibás, de tartalmára még hibásabb.

45. §.

Az idézett levelekben világos szavakkal nem foglaltatik, hogy a Kenezek bírák is voltak, de nem kétkedik arról senki, a ki tudja, hogy az ős kor az igazgatást a bíróságtól nem tudta megkülönböztetni; a bíróságot minden hatalom forrásának tekinté, azért kevés kivétellel a bírót hadiparancsnoknak is tartá.

Zsigmond királynak 1394. kelt következő levele szerint: Nos Sigismundus — quod nos tum pro fidelitatibus et obsequiis fidelis nostri dobre Olahy, filii Iwan de Kesnek, per ipsum — tum etiam ad humillimas supplicationes fidelis nostri viri magnifici domini Frankonis Vojvodae Transilvani pro eodem Dobre Majestatis nostrae porrectis Kneziatum ejusdem Sylve nostre Lesznek vocate in pertinenciis castri nostri Deua nuncupati existentis, habitationibus prorsus destituti, cuidam colli seu monticulo Kishavas vocato, ut fertur, contiguae, quam quidem sylvam duo rivuli uterque similiter Lesnek vocati circumdari perhibentur, cum quibusvis ejusdem Kneziatus utilitatibus — memorato Dobre — damus — hac tamen Conditione interjecta, ut idem Dobre ac ejus haeredes castellanis et vicecastellanis praefati castri nostri Deua pro tempore constitutis praetextu dicti Kneziatus et eius utilitatem adinstar Kneziorum ad dictum castrum nostrum Deua spectantium debita obsequia et servicia ac solutiones consuetas exhibere teneantur. — 1394. ¹⁾ Hunyad vármegyében Déva vidékén lakó Oláhok Kenezei a várnagy hatósága alatt álltak, de úgy látszik, hogy e levélben ezen soroknak: ut idem Dobre praetexta dicti Kneziatus et ejus utilitatum adinstar (hézag: hihetőleg aliorum) Kneziorum ad dictum castrum nostrum Deua spectantium debita obsequia et

¹⁾ Fejér T. 10. v. 3. p. 139.

servitia ac solutiones consuetas exhibere — teneantur csak az az értelme, hogy a Kenezek Oláhaikkal együtt tartozásaikra nézve voltak a várnagy alá rendelve, a birói hatóságot pedig a Kenezek a várnagytól függetlenül gyakorolták.

Azonban ha megengedjük is, hogy miután a régi várszerkezet megbomlott, s a királyi várak is hajdani terjedelmes tartományuk maradványaival együtt a magános urak váraihoz hasonló uradalmakká váltak, a királyi Oláhok is ekkor talán némely kiváltságaik fennhagyása mellett a vár tartozmányai közé számítottak, és a Castellan urodalmi birói hatósága alá rendeltettek; koránt se következik, hogy az előtt is a vár emberei, s a vár ispán vagy várnagy hatalma alatt álltak.

46. §.

Az Oláhoknak hajdan Vajda nevű főnökeik is voltak; IV. Béla királynak a Szörényi Bánság és Cumania iránti adomány levelében Linyói és Szeneslaus Oláhok vajdái említetnek, s mindenik egyszerűs mind Knez volt. Vajda hadvezért jelent, és nem tartomány igazgatóját,¹⁾ a képes krónikában Bogdán Marmarosi Oláhok Vajdájának neveztetik; I. Lajos király 1365. évi levelének kivonatában, Balk Marmarosi Vajdának neveztetik; I. Lajos király 1370. évben a Leleszi Conventhez szóló iktató parancsában a Moldvából ide költözött Szász Oláhot Vajdának és udvari barátjának; nemkülönben ennek fiát is Balkot Vajdának nevezi; ugyanazon Balk egy 1381. évi level kivonatában Vajdának és Marmarosi Ispánnak

¹⁾ Katona Historia ducum. p. 37.

mondatik; Mária királyné 1383. évi levelében Szaniszlót Kerecskei és Buchniczei (Marmarosban) királyi Oláhok Vajdájának nevezi.

Zsigmond király 1387. évi adomány-levelében Balk és Drágosch vajdákat nagyságos férfiakkal és többi méltóságaik közt Székelyek Ispánjának nevezi *Magnificorum virorum Balk et Drag Vajvodae inter ceteros honores Comitum siculorum.*

Végre kiki tudja, hogy a Moldvai és Havasalföldi Oláh néptársulatok fejedelmei is Vajdáknak nevezettek.

47. §.

Az Oláhok valamint a Knezt úgy a Vajdát is a tót ajku népektől kölcsönözték. A Magyar királyoknak Erdélyországi hadvezéreit pedig az Erdélyi számos Oláh nép nevezte el Vajdának, mely nevezetet utóbb a magyarok elfogadták.

A Biboros ugyan írja: *Turcarum gens olim Chasariam habitabat in loco, cui cognomen Lebedias a primo ipsorum Boebodo; quinomine quidem Lebedias, dignitate vero quemadmodum reliqui ejus successores Beobodus vocabatur — erantque gentes eorum septem, et principem habuerunt, sed erant inter ipsos Boebodi quidam, quorum primus is, cujus supra mentionem fecimus Lebedias; az is bizonyos, hogy Boebod görögösített Voevod, abból pedig a Vajda származott; de ki higye a Biborosnak, hogy a Magyarok — mikor még se tót ajku, se Oláh népekkel össze nem keveredtek, hanem magának a Biborosnak, és attyának a bölcs Leonak is tanúsága szerint tisztán és önállólag nomadizáltak, — hadfőnökeiket saját nyelvükön nem Vezéreknek, hanem Vajdáknak neveztek.*

A Biborosnak ezen elnevezése csak abból származott, mivel a mint Pray megjegyzi, ő a Magyarokat az Oroszok által ismerte meg, ezek pedig természetesen a Magyarok hadfőnökeit a magukéhoz hasonlítván, a maguk nyelvén Voevodoknak nevezték. A magyarok laktak Dákország romjain tót ajku nemzetekkel vegyest szertesét, s mivel az Oláhoknak mindég és mindenhol Vajdáik voltak, tehát ezek neveztek el Tuhutumot és utódait is Vajdáknak, kiknek Erdélyben kezdetben számosabb Oláhai lehettek, mint magyarjai.

48. §.

Kálmán királynak két kegylevele végén az udvari főtisztok közt említetik Mercurius Princeps ultrasilvanus.¹⁾ Hogy ezen név alatt a király Erdélyi főtisztját kell érteni, s a Princeps nem más értelemben veendő, mint a melyben a királyok főtisztjeiket ős leveleikben sokszor *Principes* nevezik, senki se kételkedhetik, az az tehát *Princeps ultrasilvanus* annyit jelent, mint *Erdélyi főember*.

Ezeken kívül Imre királyig az Erdélyi királyi főtiszt se az eddig világra hozott levelek végén, se derekán, se elején, se egy, se más néven nem említetik. Imre királynak csak néhány leveleiben,²⁾ azután gyakran, utóbb pedig mindenkor Vojovoda, Vajvoda, Vajvoda czimeztetik.

Már ha az Erdélyi főember Tuhutumtól fogva mindég és minden ember nyelvén a Vajda czimet és elnevezést viselte, miért nem czimeztetett Kálmán ki-

¹⁾ Fejér T. 2. p. 43. 59.

²⁾ Fejér T. 2. p. 349. 383. 387.

rállynak előbb idézett két ős levelében is Vojvoda? ennek más okát alig lehet adni, mint azt, hogy a Vajda név az Oláhok utánzására a Magyar nép által kicsinyenként fogadtatott el, és lett általános, a midőn pedig ez megtörtént, a királyi Kancellária is magát ahhoz alkalmazta. A történet íróink közül egy se nevezte se a hét vezért, se magát Álmost vagy Árpádot Vajdának.

Az 1618. évi 30. cikkely Egerszegi, Nempty és Szécsi szigeti várak Vajdáiról emlékezik, én egy cseppet se kételkedem, hogy a mondott várakban Oláh őrség volt elhelyezve; s hihetőleg azokból a Horvátországi Oláhokból, kik Zala vármegye széleihez, a hol a nevezett várak léteztek, igen közel számosan letelepítve voltak, a Magyar fegyvereseknek Erdélyen kívül sehol se volt Vajdájuk, az Oláhoknak pedig mendenfelé. Az azonban sokszor történt, hogy a kisebb Oláh csapatoknak parancsnokai Magyarok voltak, kik mint ilyenek szinte Vajdának nevezettek.

Az eddig idézett levelek szerint a Szörényi, Moldvai, Havasalföldi Oláhoknak, valamint a Marmarosiaknak is voltak Vajdáik, hanem az Erdélyieknek nem; ennek okát onnét lehet értelmezni, hogy a Magyar királyoknak Erdélyi főemberei egyszersmind mindég az Erdélyi Oláhoknak Vajdáik is voltak, az az hadvezéreik, nem mondom, hogy egyedül csak az Oláhoké voltak, hanem hogy azoké is voltak, mivel Erdélyben az Oláhoknak külön főemberük nem volt.

Erdélyben az egész hatalom, úgy mint a vármegyék, Szászok és Székelyek Ispánjainak hatalma a Vajdának mint királyi Helytartónak volt alárendelve, azért kétség kívül a Knezek igazgatósága s birósága

is annak főfelügyelete alatt volt; és mint I. Lajos királynak leveléből kitetszik, a vérhatalmat azon időben az Oláhokon a Vajda gyakorolta.

Végre noha egy levélre se tudok hivatkozni, mely a Knézek alvezérségét bizonyítja, mind az által a névtelen jegyzőnek — a Bolgárok három Knézecinek a Glad elleni csatában történt eleséséről — tudositásából hihetőnek vélem, hogy mind az Erdélyi Oláh fegyvereseket az Erdélyi Vajda hadában, mind a Marmarosiakat a Marmarosi Vajda seregében, a saját Vajdájuk főkormányja alatt Knezek igazgatták, legalább a legrégebb időkben.

49. §.

Szirmai s annak nyomán Duliskovits azt tanítja, az Oláhok kerületenként Knézek, helységenként pedig Vajdák által igazgattak. De a Vajda név értelmében ellenkezik ezen állítással s az előhordott levelek is ellenkezőre mutatnak, mert Bogdán a Moldvai Statusnak alapítója, és Szász I. Lajos királynak udvari barátja, Drág és Balk nagyságos férfiak, csak nem voltak falu bírái? s a Moldvai és Havasalföldi Statusok Fejedelmei a falusi bíró czimével nem tiszteltettek meg.

A Knéz lehetett több vagy kevesebb helységnek sőt Zsigmond király levele szerint egy helységnek is igazgatója, azért nem lehet mondani, hogy az Oláhok kerületekre voltak osztva. IV. Bélának és Mária királynénak levele szerint a Vajdák lehettek egyszersmind Knezek is, sőt a Vajdák Knezekből választottak, vagy nevezettek, a mit azonban bizonyosan meg-

határozni, s az egész rendszert valamint más régiségeket tellyesen felvilágosítani nem lehet.

50. §.

A nevezett írók a Knezeket Soltészekhez hasonlítják, s e hasonlat annyiból helyes, hogy a Knészség ugy mint a Soltészség firól fira öröklésképen szállott, s a Knéz valamint a Soltész örökös biró és adószedő lévén, Mária levele szerint az adónak fele az ő járandósága volt.

De a Knészség régiebb mint a Soltészség, legalább hazánkban bizonyosan, mert a névtelen jegyző Bolgárok Kenézeit emlegeti, IV. Béla király pedig Magyar birodalombeli Oláhokéit. Ellenben a Soltészságnak a XIII. század közepénél előbb honunkban semmi nyoma, és III. András királynak idejénél régiebb Soltész levelet nem találunk. Az elsőt Boleszló Krakói fejedelem állította fel a Szepesség szélén Podoliában s csak azon század végén utánozták azt némely magánosok szinte Szepességben; királyaink pedig Soltészságokat a XIV. század előtt nem alapítottak. Tehát az Oláhok Kenezisége nem a Németek Soltészságának utánzása. A Keneziségnek eredete valószínűleg *ur* és *szolga* közti viszony volt, mert a nomadizáló fél vad népek ennél egyebet nem ismertek. A Keneziségre alkalmaztatott az, ki nomadizáló Oláh csoportot (a millyenek még akkor Erdélyben is voltak, annál inkább Moldvában és Oláhhonban) szerzett az erdő kiirtására, és ottani megtelepülésre; ki valamely elhagyatott s még miveletlen föld megszállására ajánlkozott; vagy ha már Kenéz volt, a Kenezisége alatt nomadizáló csoportjával a kimutatott erdőirtást

és megtelepedést elfogadta, az eredeti Keneziségében megerősített; és innen eredett a különbség Erdélyben a királyi kegyleveles Kenezek és kegylevél nélküliek között.

Egy Soltész alá egy helységnél több rendelve nem volt, s mivel királyi Soltézságról; és magános uri Knezeiségről levelet nem ismertünk, szükségkép következtetnünk kell, hogy a királyi Oláhoknak voltak Knezeik, a magános urak német és tót alattvalóinak pedig Soltésszaik; de azt későbbi időről erősíteni nem bátorkodom, mert midőn a királyok Oláhjaikat eladományozták, a Knezek valószínűleg nem szüntek meg, hanem inkább azt tartom, hogy az eladományozott Oláhoknak Kenezei ez uton a magános urak kezeibe kerültek, s azok mindaddig léteztek, még lassanként az Oláhok a többi jobbágyok sorsára jutottak. Az is megtörténhetett, hogy magános urak Oláh gyarmatosok szerzésében a Knéziségeket utánozták, s azon esetben a Soltézság és Knéziség közt az a különbség marad fenn, hogy az első csupán magános intézmény, a második vegyes volt.

51. §.

A mi a királyi Oláhok tartozását illeti; az Erdélyiek IV. Béla királynak Esztergomi két rendbeli kegylevele szerint különféle állatokat tartoztak adni. Similiter in decimis percipiendis regalium proventuum ex parte Siculorum et Olacorum in pecoribus, pecudibus animalibus quibuslibet exceptis terragiis Saxonum.

I. Lajos királynak 1360. évi adomány-leveléből az tűnik ki, hogy a Marmarosiak valaminek 50 részét fizették, *quasdam villas nostras Olachales Zalatina* — et Sugotugfalva vocatas in Marmarosio existentes cum omni-

bus eorum fructuositatibus, proventibus nostri quinquagesimalibus, collectis, debitis, et aliis utilitatibus universis novae donationis nostrae titulo dedimus.

Mária királynénak 1383. évi Kenezi adománylevele a Szatmáriakat és Bereghieket illetőleg szinte az 50 részt említi, hogy említett János, Sándor és István (Kenezek) az 50 részbeli összeszedéseknek felét mindenkor és minden esztendőben az Oláhoktól tartozzanak adni, és szolgáltatni a mi Felségünknek. Szirmai Antal írja, az Oláhok közül a Bereghieket és Szathmáriakat kivéven, földesurának mindenik évenként adott egy nyusztbórt, vagy helyette egy arany forintot, azonkívül a juhoknak és kecskéknak ötödikét, három tyukot, egy ludat, egy császármadarat, 10 tojást, e mellett négy gazda összefogván sőt vagy bort három napi földre vinni, vagy helyette összeséggel két arany forintot fizetni tartozott.

Végre a Demesi Prépostság alapítvány-levelében ezek olvashatók: ¹⁾ *In ultrasilvanis partibus sunt homines, qui debent per annum dare viginti martures, centum corrigias et unam pellem ursinam et unum cornu bubalinum. I. Ferdinand királynak 1554. éven — a Székelyeknek adott kegylevele szerint ezek a legrégebb időkben is a király koronázása, házassága és első szülöttjeinek születése alkalmával egyenkint a királynak egy ökröt adni köteleztettek a *divis Regibus Hungariae antecessoribus nostris ab omnipenitus censu, sive taxa pecuniaria solvenda exempti fuissent et liberi ac vera nobilitate usi fuissent hoc dempto, quod singuli eorum tempore eoronationis ac nuptiarum nec non nativitatis primogeniti filii regum Hungariae unum bovem Regi dedissent.**

¹⁾ Fejér T. 2. p. 104.

52. §.

Ezen leveleket egybevetve, s egyiket a másiktól értelmezve következtethetjük, hogy IV. Bélának leveleiben a pecoribus alatt a Székelyeknek ökrei értetnek; a pecudibus az Oláhoktól járó kecskéket és juhokat jelenti; I. Lajos és Mária leveleiben az *50-ed rész* föld termékeire nem alkalmazható, minthogy a mondottak szerint az Oláhok inkább baromtenyésztők, mint földmivelők voltak, sőt ma is azzal foglalkoznak inkább, mint földmiveléssel. A juhoknak és kecskének ötvenedikét kell érteni, és pedig általában öregének s aprájának évenkénti összeolvasása szerint, mert különben csekélységre ment volna az 50-ik gida és bárány.

53. §.

Utóbb ez megváltozott, s a gidákból és bárányokból ötödöt adtak; IV. Bélának levelében az animalibus quibuslibet kifejezés alatt nyuszt- és medvebőrt és bölényszarvat kell érteni; a Demesi Prépostság alapítványlevelében az *in ultrasilvanis partibus homines Oláhok* voltak, kik a Prépostságnak adományoztatván, valamint a királynak azelőtt, ugy a Prépostságnak is utóbb nyuszt- és medvebőrt s bölényszarvat adóztak, a *bubalus* alatt *bölényt* kell érteni, mert a bivaly szarva haszonvehetetlen, a bölényé pedig becses; mit is kerestek volna a bivalyok Erdélynek rengeteg erdei és bércei közt, ezek inkább a mocsáros róna földet szeretik.

Utóbb a nyuszt hajdani ismeretes sürti használata által igen megfogyott, azért azt készpénzzel megváltani szabad volt; a medve és bölény méginkább

kevesedett, azért az a tartozás egészen megszünt, és hihetõleg a juhokból és kecskékbõl a tartozás azért emeltetett fel; a só szállítás régi lehet, mert a Demesi alapítványban is elfordul az Erdélybõli só szállításnak kötelessége, a bor, tyuk, lud és tojásbeli tartozás késõbbi.

54. §.

Végre az Oláhok külön katonaságot köteleztettek állítani, s errõl kételkedni nem lehet, mert valamint mindenféle sorsu emberek a hadseregben részt venni tartoztak, ugy az Oláhok se voltak attól mentek, és mivel külön állásu számos jövevény néposztályt alakítottak, külön katonaságot állítani köteleztettek, némelyek vitézségükért és hiv szolgálatukért megnevesítették, legnagyobb részt adományozás útján; a többség pedig idõjártával részint magános jobbágyokká, részint a késõbbi várrendszer következtében királyi közönséges jobbágyokká lettek. Hogy már hajdan sok Oláh megnevesítettett, bizonyítja Stibor Vajdának az 1399. évrõl kelt következõ tartalmu levele *Stiborius Vojvoda Transilvanus comesque de Zolnuk universis et singulis nobilibus tam ungaris quam Olachis, castellanis et vice castellanis* — salutem cum omnis boni augmento. ¹⁾ Datum Cibinii Anno Domini M.CCCXCIX.

Azután a megnevesített Oláhok azon kiváltságos osztályhoz számítottak, melynek földén t. i. a Magyarok, Székelyek vagy Szászok földén lakhelyet választottak, vagy ingatlant birtokoltak. Erdélyben 1848-ban körül belül 8000 nemes volt Oláh származásu.

¹⁾ Fejér T. 10. V. 2. p. 719.

55. §.

Az Erdélyiek az Erdélyi Vajda zászlója alatt, a Marmarosiak és a Temes vidékiek saját Vajdájuk vezérlete alatt állottak a király hadában.

A későbbi időkből Zsigmond királynak hadi lajstroma már bizonyos adat arra, hogy mind az Erdélyi Oláhok mind a többiek külön csapatot állítottak; és Erdélyben sem számítottak a vármegyék zászlóaljaihoz, hanem valamint a Szászok és Székelyek külön említetnek, úgy az Oláhok is külön; Saxones, Sicuti, nobiles, Valachi partium Transilvanarum cum potentiis Comitatus Bihariensis, Szatmariensis, Marmarosiensis de Ugocha stb. A Magyarhoni Oláhok szinte nem számítottak a vármegyék zászlóaljához, hanem azoktól megkülönböztettek. Comitatus Csanádiensis, Krassóviensis, Zaránd, de Torontál, Despotus cum quantis potest Valachis stb.

Nemkülönben ugyan ezt bizonyítja a Kolosmonostori Conventnek egy levele az 1437. évből. Conventus Monasterii B. Mariae Virginis de Clusmonstra — ad universorum notitiam — volumus pervenire, quod nobiles viri Ladislaus filius Benedicti Farkas, — Paulus Magnus de Vajdaháza vexillifer universitatis regnicolarum Hungarorum (nobilium) et Valachorum — Transilvaniae, parili voce detexerunt; ¹⁾ továbbá ugyan ezt bizonyítják több törvényeink is, úgy mint: árván született László 1454. évi Decretumának 9. cikkje; Et similiter Philistaei Comani Valachi et Tartari connumerati debeant exercituare, in corpore juris; I. Mátyás király 1459. Decretumának 25. cikkje: Item quia quam Valachi Rutheni et Sclavi fidem Valachorum tenentes rustici, qui alias ad lucrum Comeræ Regiæ numerari asveti non fuissent, tales tam regales quam

¹⁾ Pray Annales veteres Hunnorum p. 188.

aliorum ad praesentem exercitum connumerari debeant, et insuper prout et quemadmodum alias exercituare teneantur. ¹⁾) Ezen utolsó törvényből kiviláglík, hogy az Oláhok a hadi szolgálatot különös mód szerint tevék; ezen rendkívüli alkalommal azonban megszámitattak és valamint más jobbágyok huszan egy embert állítottak.

Egyszersmind az is kitetszik, hogy ezen időben a magánosok Oláhjai a katonáskodásra nézve a királyiakhoz hasonlítottak. Én a magános urak Oláhinak ezen állapotát abból származottnak vélem, hogy a királyi Oláhok már ekkorra nagy részint magánosoknak oda adományoztattak, mire mindjárt számos példákat hozandok fel, s azok a magánosak birtokában is a hadi szolgálatra nézve az előbbi mód mellett maradtak.

56. §.

Az Oláhok a kincstári nyereményt (*lucrum Camerae*), mely eredetileg egészen más volt, ekkor azonban, sőt jóval előbb már bizonyos királyi adóvá fajult, nem fizették azért, mivel az Oláhok különös hadi szolgálatot tettek; hanem a birtokért adóztak a királyiak a királynak, a magánosokéi ezeknek.

57. §.

Véleményem szerint az Oláhok külön hadi szolgálatának a Dózsa-féle zendülés vetett véget; ezen időben már lassankint a királyiak a király által eladományoztatvák, magános urak hatalma alá kerültek, s a többi jobbágyokéval egyenlő sorsra jutottak;

¹⁾ Vestigia Comitum p. 342.

a kikkel együtt a királyi Oláhok is a zendülésben nagy részt vettek, s azért a mondott Dózsa-féle zendülés után kivétel nélkül mindnyájan örökös jobbágy-ságra kárhoztattak, s valamennyinek a fegyvertartás és hordás szorosán megtiltatott, ¹⁾ különösen pedig a Vajdák mind megszüntetettek, az 1514. évi Decretum 46. cikkjének szavai ezek: Item, quod Vojvodae et Besliae in partibus inferioribus constituti cessent et deleantur.

Arról hogy az Oláhok a zendülésben nagy részt vettek, már csak azért se lehet kételkedni, minthogy ők olyan merényekre mindég hajlandók voltak; nevezetesen az 1514-i 34. cikkely szerint, a Marmarosi nemesség is társa volt a jobbágyoknak, tehát a Marmarosi jobbágyok is felzendültek, azok pedig Oláhok voltak, sőt hogy a nemesség is nagy részint Oláh volt, több adomány-levelekből következtethető; de ki is nemesített volna ott meg, ha nem Oláhok, hiszen kevés kivétellel mind Oláhok voltak Marmaros lakosai.

58. §.

Hogy a Dózsa-féle zendülés előtt a királyi Oláhok nem voltak a jobbágy néphez hasonlók, hanem ezeknél nagyobb szabadságot élveztek, kitetszik még abból is, mert a XVI. századból, az 1557. évtől kezdve, a midőn már az egész ország Ferdinándnak hódolt, tehát az Oláhok is számos törvények hozattak, melyek rendelik, hogy az Oláhok is fizessék a királyi adót, ²⁾ már pedig mi szükség lett volna az Oláhokról különösen rendelkezni, ha az Oláhok a többi

¹⁾ 1514. 60.

²⁾ 1557. 8. — 1559. 12. — 1565. 2. — 1567. 12. — 1595. 10.

jobbágyokhoz azelőtt is hasonló sorsuak lettek volna. Az 1578. 2. cikk szerint az a vélemény uralkodott, hogy az Oláhok királyi adóval nem tartoznak; mi-ből származhatott volna ez? ha nem abból, hogy az Oláhok azelőtt külön hadi szolgálatot tettek és azért nem adóztak. Quod ad modum stb.

Ezen törvények már csak a telkes és nem telkes Oláhok közt tesznek különbséget, s az utóbbiakat nevezik pecorarii — qui in alpibus et silvis pecora alunt — qui domo carent, et in tuguriis habitant, — et non contemnendam pecorum quantitatem alunt, — qui portas non habent, s az ilyenek az adónak csak felét fizetni tartoztak; különös az 1563. évi 4. cikkelynek rendelete, mely szerint: atque si istorum quispiam scienter et volente Domino suo ad tempus saltem, donec scilicet dicitio peragatur in vicina regna et provincias auffugerint, et hoc manifeste constiterit, Dominus ipse pro eo duplum solvat.

Az 1596. évi 10. cikkely fegyverrel szolgáló Oláhokat ugyan említ, de kétség kívül ezek alatt a későbbi Horvátországi Oláhok értetnek, noha Fényes Elek Horvátországba érkezettüket egy évvel előbbre teszi; ezeknek sorsát a fentebb mondottak szerint a többiektől egészen meg kell különböztetni; mert ők igen is hadi szolgálatot tettek, és maradékaik ma is végvidéki katonák.

A XVII. századból már csak egy törvény létezik az Oláhok adózásáról az 1647. évi 26. cikkely: Valachi portas non habentes taxentur, mert már ekkor egészen megszűnt azon vélemény, hogy az Oláhok adóval nem tartoznak. 1)

1) 1567. 12. — 1574. 4. — 1568. 4. — 1647. 26.

59. §.

Mint előadtam a királyi Oláhok — milyenek kezdetben az Oláhok általában mind voltak — külön állásu és hatóságu néposztályt képeztek, azok közül sokan többféle kitüntetésekben is részesítettek, ugy-mint: igen sokan közülök nemességre emeltettek, királyi adományozásokat nyertek, III. András király idejében Erdélyben ennek elnöklete alatt tartott Erdélyi közgyűlésre 1291. évben meghivattak; (s még azt sem lehet állítani, hogy III. András királynak országlása előtt is több ízben az országos tanácskozásban nem részesítettek, sőt ellenkezőleg az Oláhoknak hajdani állásáról felhozottak szerint azt gyanítani inkább lehet, mint nem); mindazonáltal még is a szabadságnak és szolgaságnak őskori fogalmához képest inkább félszolgáknak mint szabadoknak tartattak, mert: igaz ugyan hogy *conditionarii* sehol se neveztetnek, de *liberi* se.

Az egész szabadsághoz többek közt az is tartozott, hogy a szabad ember semmivel se adózzék, és csak egyedül a tized nem tekintetett adónak, mivel tizedet a királyok is fizettek, mint keresztények valóságos tekintetből.

60. §.

Az Oláhok a Székelyekhez, Szászokhoz és Kunokhoz igen sokban, de mindenben még sem voltak hasonlók, mert ezek soha elnem adományoztattak, az Oláhok ellenben már a legrégebb időkben erre a sorsra jutottak, s az eladományozhatás volt a régi korban a legbizonyosabb jele a félszolgaságnak. Azon Erdélyi emberek, kik a Demesi papoknak évenként

20 nyusztbőrt, 100 bocskort, egy medvebőrt és egy bölényszarvat adni köteleztettek, Oláhok voltak, következőre Álmos Herczeg és Vak Béla király már a Demesi Prépostságnak Oláhokat adományozott; ugy szintén II. András király is a Barcza és Fogaras vidéki Oláhokat eladományozta; a Kerczi Oláhokat részben szintén a Kerczi apátságnak ajándékozta; IV. Béla király a Szörényi Oláhokat földjeikkel együtt kevés kivétellel a Jeruzsálemi barátoknak adta; I. Lajos király Drágoschnak több Marmarosi Oláh helységet adományozott; ugyan ez Déva várához tartozó Zlasd nevű Oláh helységet László nevezett Oláhnak; egy — Kolozsvár városához közel fekvő — Oláh falut ezen városnak ajándékozott; Mária királyné pedig 1383. évben az Erdélyországi Püspöknek négy Oláh falut adományozott.

61. §.

Az eddig elősoroltakból kitűnik, hogy az Oláhok kezdetben általában nagyobb becsben tartattak, mint utóbb, különösen a második korszakban, a mikor legnagyobb részt eladományoztattak, a többi pedig az új uradalmi királyi várszerkezetbe beosztott, fennhagyatván nekik egyedül a Kenezek birói hatósága, azután az adózásnak és katonáskodásnak külön módja, míg végre kivétel nélkül a többi uradalmi várembeireihez hasonlókká, legutóbb pedig mindnyájan közönséges jobbágyokká lettek.

Az Erdélyi Oláhok 1791. évben egy latin nyelven szerkesztett könyörgő levéllel járultak II. Leopold királyhoz, melyben kérték, hogy hajdani jogaikba visszahelyeztessenek, a melyektől ugymond nem

felsőbb hatalom vagy hatóság befolyásával és akaratával, hanem egyedül az előbbi században reájuk nehezedett balesetek által fosztattak meg; kérték egyuttal a királyt, hogy azon esetre, ha netalán Ő Felségének a királynak ugy tetszenék, hogy ezen könyörgő levelük tárgya az épen ez évben együtt volt országos karokkal és rendekkel közöltessék, és ezek által kérelmük érdemében némi nehézségek vagy ellenvetések görditetnének, akkor engedtessek meg nekik, hogy jogaik védelmére és egyéb sérelmeik előterjeszthetésére — e végből tartandó nemzet gyűlésen általuk közakarattal választandó — küldötteket nevezhessenek. Ezen kérelmük azonban akkor siker nélkül maradt.

62. §.

Hogy a Magyarországi Oláhok valamikor az országgyűlésre meghivattak volna, semmi nyoma sincs; de ezeknek száma a többi Magyarországi lakosok számához soha sem is volt oly arányban mint Erdélyben, azért azt, hogy azok valamikor az országgyűlési tanácskozmányban részt vettek volna, csak gyanítani sem lehet.

63. §.

Ha Hazánk és Erdélynek történelmét pártatlan figyelemmel átolvassuk, nem fogunk azon osodálkozni, hogy a hajdan nagyobb becsületben álló és némi kiváltságokkal bíró Oláhok utóbb a közönséges jobbágyok sorsára jutottak és kezdetben gyakorolt szabadsalmaiktól megfosztattak, mert Tuhutumnak tett fogadásukat igen gyakran megszegették.

A többek közt már 1434. évben a Törökökkel egyetértve a Fogarasi Oláhok az Erdélyieket elárulták, miért is a Székelyek ispánya a Brassói Szászokat felszólította, hogy az Oláhokat támadják meg.

1486. évben Mátyás király az Erdélyi nemeseknek és Szászoknak azon panaszára, hogy az Oláhoknak kegyetlenségekkel párosult kicsapongásaik és kártételeik nem szűnnek meg, az Erdélyi Vajdának szoroson megparancsolá, hogy a vétkes Oláhokat büntesse meg, s az engedelmességre fegyverrel is kényszerítse.

1514. évben Dózsa György vezérlete alatt az Oláhok a jobbagyság lázadásában mindenhol nagy részt vettek, a mint a történelemből világosan kiténik.

A XVII. századbeli törvényeink tömvék a Horvátországi Oláhok elleni panaszokkal; többek közt, midőn I. Leopold király őket a Római egyházzal egyesítésre felszólította, az Erdélyiek felkeltek, Gyula-Fehérváron összeseregelvén Nagyszegi Gábort vezérnek választották, s akkor az országgyűlésen együtt-volt ország Rendeire rohanni s a gyűlést szétverni szándékoztak, de hadi erővel elszélesztettek.

1721. évben Hunyad vármegyében a királyi Fiscusnak uraságától magukat erővel felszabadítani akaráván, Déva várára rohantak, s onnan a csekély számú várkatonaságot elűzték, a vármegye fegyvereseinek ellentállva mindaddig féktelenkedtek, míg hadi erővel el nem nyomattak.

1727. évben az Abrudbányai Oláhság a városnak földesuri hatalma ellen felkelt, magát szabadnak állította, s csak katonaság által hozattak rendbe.

1730. évben a Toroczkói Oláhok is megtagadták földesuraiknak a jobbágyi engedelmességet, és csak vérontás után csendesedtek le.

Végre az 1784. évben a Hora és Gloska zendülést a nemesség és földesurak ellen, mely mindkét hazában dühöngött, és irtózatossal indulattal véghez vitt cselekvényekben állott, elhalgatom, minthogy az ugy is mindenki előtt a történelemből eléggé ismeretes.

64. §.

De voltak előbb is, utóbb is az Oláhok között igen sok jeles és mivel nagytehetségű férfiak, kik mint láttuk, eddig is különféle kintintésekben részestültek. Jelenben pedig már a köznép is a kor szellemével és miveltségével észrevehetőleg haladni látszik.

A miveltebb osztály pedig 1862. évben Erdélyben irodalmi egyletet, 1863. Aradon és Bukovinában román olvasó- és művelődési-társulatokat alakított. A két hazában már 7 időszakos lap jelenik meg román nyelven.

65. §.

Hozattak ugyan már I. Lajos, Zsigmond, II. Ulászló és I. Nándor királyok országlása alatt, u. m. 1351. 1405. 1492. 1500. 1514. 1547. 1548. 1550. 1553. 1556. azután Károly király idejében 1723. és 1729. években több rendbeli törvények, melyek a földesurak és jobbágyok (Oláhok) közti viszonyokat némileg szabályozták, de mind a mellett a jobbágyok sorsa mit se javult; mert az idézett törvények rendeletei az idők viszontagságai miatt részint nem fogantatosítottak, részint feledékenységbe mentek, míg később 1764. éven Pozsonyban tartott országgyűlésen — Mária Terézia királyné kormánya alatt — a fennhivatkozott s elavult törvényeknek az újabb visz-

nyokhozi alkalmazása tekintetéből az előmunkálatok elkészítése megrendeltetvén, egy ideiglenes urbéri szabály hozatott be, mely azután 1790. 1792. és 1796. törvények rendeleteivel bővítettet, s a dicsőségesen uralkodó V. Nándor király által 183 $\frac{2}{6}$ éven tartott Pozsonyi Országgyűlésen a rendes urbéri törvények megalkattak, melyek a jobbágyok sorsára igen jótékony hatással voltak; érvényük pedig fennmaradott mindaddig, míg 1848. éven a földesuri hatóság, minden urbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok, dézma és pénzbeli fizetések megszüntettek, s a törvény előtti jogegyenlőség kimondatott.

66. §.

Az 1848. korszakban az Erdélyországi Oláhok a Magyarhoni Oláhokkal nem voltak hasonló nézetűek, s az előfordult eseményekben különféle módon vettek részt; az 1848 Május 30-án Kolozsváron tartott Erdélyi országgyűlésen, hol az Oláhok is képviselve voltak, a Magyarországgali Unio egyhangulag kimondatott.

Egyéb e korszakban előfordult eseményekről szólni a történelemnek feladata lévén, itt csak azt kívántam még megjegyezni, hogy a nemegyesült Oláh vagy Román hitűek a Szerbektől legujabb időben az Egyházi ügyeikben különválván, amazoknak főpapjok 1865. Szeptember 4-ről kelt legfelsőbb elhatározásnál fogva a Magyar és Erdélyországi görög keleti Románok Érseke és Metropolitája czímet vette fel, emezeké pedig magát az 1864. Nov. hó 26-án kelt legfelsőbb helybenbagnyás szerint görög keleti Egyházi Metropolitának és Patriarchának nevezi.

